

WIADOMOŚCI POLSKIE ПОЛЬСКИЕ ВЕДОМОСТИ

2 (42) - 2014

PISMO POLAKÓW Z POŁUDNIA ROSJI / ИЗДАНИЕ ПОЛЯКОВ ЮГА РОССИИ

KATEDRA LEGNICKA PW. ŚWIĘTYCH APOSTOŁÓW PIOTRA I PAWŁA

Rysowała Nadzieja MAŁACHOWA

Ансамбль «Польские цветы»

Призёр Маргарита Горбатенко

Луйсине Оганджяни

«Трамвай Дружбы»

Игорь Бондаренко

Людмила Шершукова со своей ученицей
Викторией Платоновой

ДНИ ПОЛЬСКОЙ КУЛЬТУРЫ НА КУБАНИ, ПОСВЯЩЁННЫЕ 20-ЛЕТИЮ КРАСНОДАРСКОЙ РЕГИОНАЛЬНОЙ ОБЩЕСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ПОЛЬСКИЙ НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫЙ ЦЕНТР «ЕДИНСТВО»

11 мая – 8 июня 2014 г.

С 11 мая по 8 июня 2014 г. прошли традиционные Дни польской культуры на Кубани, приуроченные в этом году к 20-летию КРОО Польский национально-культурный центр «Единство».

Отпраздновать юбилей Польскому центру «Единство» помогли: Посольство Республики Польша в Москве, Администрация Краснодарского края, Администрация города Краснодара, МКУ «Общественно-информационный центр города Краснодара» и МОУ ДОД Детская художественная школа № 1 им. В. А. Пташинского.

11 мая состоялось торжественное открытие Дней польской культуры. В национальной гостинице «Общественно-информационного центра города Краснодара» прошёл культурно-просветительский вечер «Польский вернисаж», в ходе которого была представлена выставка «Варшавский университет в начале XX века» и показаны видеофильмы о культурно-просветительской деятельности польских организаций Кубани и Дона. Как известно, во время Первой мировой войны Варшавский Императорский университет эвакуировался в Ростов-на-Дону, дав начало нынешнему Южному федеральному университету в Ростове. Кроме того, в этом году Кубанский госуниверситет заключил соглашение о взаимовыгодном сотрудничестве с Варшавским университетом.

В мероприятии приняла участие заместитель председателя Ростовской городской общественной организации Национально-культурная автономия «Союз поляков Дона» пани Наталья Мишина.

18 мая в Краснодаре состоялся «Вечер польского танго», подготовленный польским ансамблем «Польские квяты» (Польские цветы) под руководством пани Лоры Козловской. Зрители смогли насладиться бесмертными произведениями Ежи Петербургского, Артура Голда, Гжегожа Чеховского и многих других.

23 мая в Западном трамвайном депо города Краснодара состоялся запуск «Трамвая дружбы», который отправился по маршруту №7, надолго задерживаясь на пути своего следования на остановках — «национальных гостиных». Сам вагон был оформлен эмблемами, девизами и фотографиями, характеризующими межнациональную дружбу в городе.

В этом торжественном мероприятии принял участие член Польского центра «Единство» пан Анджей Живенков, исполнивший ряд произведений на польском языке.

24 мая весь славянский мир праздновал День славянской письменности и культуры, посвящённый двум славянским просветителям Святым Кириллу и Мефодию, почитаемым в Римско-Католической церкви как Покровители Европы. Члены КРОО Польский центр «Единство» приняли активное участие в мероприятиях, подготовленных филологическим факультетом Кубанского государственного университета и Союзом общественных объединений Краснодарского края «Союз славян Кубани».

8 июня в актовом зале «Общественно-информационного центра города Краснодар» состоялось торжественное закрытие Дней польской культуры на Кубани. До начала концерта участники и гости мероприятия познакомились с экспонатами выставки юных художников, принимавших участие в юбилейном X Международном конкурсе детского изобразительного творчества «Россия — Польша». Почётными гостями праздничной программы стали представители Администрации Краснодарского края, Администрации муниципального образования город Краснодар, национально-культурных общественных объединений Центра национальных культур.

В концерте вокальной и инструментальной польской классической музыки (произведения Фридриха Шопена, Генрика Венявского, Станислава Монюшко) участвовали солисты Игорь Бондаренко и Валентина Мошко, концертмейстер Любава Жаркова и скрипач Луйсине Оганджян.

Участникам Дней польской культуры были вручены дипломы и памятные подарки. В рамках мероприятия состоялось награждение призёров X Международного конкурса детского изобразительного творчества «Россия-Польша». Обладателем Гран-при конкурса стала учащаяся ДХШ им.В.А.Пташинского Надежда Малахова с работой «Легницкий кафедральный храм».

Надежда Малахова и её работа

ВМЕСТЕ с послом прибыл консул Рафал Косиба — это был его второй визит в донскую столицу: в октябре прошлого года пан Рафал вместе с председателем РООО «Полония Дона» Ириной Вележинской открывал памятную доску на здании бывшей католической школы на улице Максима Горького.

Визит польской делегации стал важным событием культурной жизни Ростова. В программу визита входило несколько мероприятий. В первый день состоялась встреча с руководством Ростовской области и церемония вручения польского ордена госпоже Элеоноре Гриневич — дочери ростовчанина Александра Печерского — организатора восстания в немецком нацистском лагере смерти Собибор.

Восстание в концлагере Собибор, возведённом в Люблинском воеводстве Польши в марте 1942 года по приказу Гиммлера, Александр Аронович Печерский организовал в 1943 году. Благодаря А.А. Печерскому из смертельного плена смогли бежать более 400 человек. По окончании войны Печерский вернулся в Ростов, к своей семье, работе, мирной жизни. Но память о пережитых событиях воспринимал как возложенную на него миссию, считая это главным смыслом всей своей послевоенной жизни. По словам знавших его людей, он ощущал себя отцом выживших с его помощью солдат — узников Собибора, собирал их у себя дома, использовал каждую возможность рассказать о Собиборе — в школах, библиотеках, радовался, если чему-нибудь удавалось попасть в печать. Сегодня в Музее Холокоста в Вашингтоне хранится переписка Печерского с выжившими узниками Собибора. Они писали ему, присылали книги и вырезки, в том числе и из-за границы, куда его так ни разу не выпустили, даже на премьеру снятого о нём в Голливуде сериала.

Дни польской в Ростове-на-

30 мая 2014 года в Ростов прибыла с официальным визитом делегация под руководством Чрезвычайного и Полномочного посла Республики Польша в Российской Федерации Войцеха Зайончковского.

С темой Холокоста было связано ещё одно мероприятие — круглый стол, посвящённый 100-летней годовщине со дня рождения Яна Карского. Круглый стол, подготовленный по инициативе «Полонии Дона», прошёл 31 мая в Донской публичной библиотеке. Напомним, что 2014 год объявлен в Польше годом Яна Карского. В течение года польские дипломаты будут знакомить жителей других стран с героическим поступком соотечественника, и рассказывать о Польском Сопротивлении в целом.

«Я не мог поверить, что такое возможно на земле». В июле 1942 года немецкие фашисты начали массово вывозить евреев из оккупированной Варшавы в концлагерь

Треблинка. Ян Карский, бывший дипломат, ставший курьером Польского подполья, отважился на ошеломляющий поступок. Он решил донести до стран свободного мира свидетельства уничтожения нацистами еврейского народа в Польше. Дважды он проникал в Варшавское гетто, а затем в пересыльный лагерь Избица Любельская.

Невзирая ни на какие преграды, используя поддельные документы, рискуя жизнью, к концу ноября Ян Карский смог добраться до Лондона. Там он подготовил подробные доклады для Польского правительства в изгнании, и краткий доклад для министра иностранных дел Великобритании Энтони Идена. Затем

Ирина Вележинская:

«Идея проведения Польского бала появилась у меня 7 лет назад, когда я шла в бальное платье своей дочери Вилене, победительнице конкурса “Ростовская красавица”. Огромная роль в воплощении идеи Польского бала в Ростове принадлежит Консулу Пани Лонгине Путка. Зная, что у нас на Дону принято организовывать Дни национальных культур в соответствии с традициями своего народа, я воплотила идею проведения Дней польской культуры в формате бала, на котором должны звучать знаменитая на весь мир музыка великих

польских композиторов, исполняться польские танцы и традиционные вокальные произведения. Естественно, каждый год мы стараемся привнести нечто новое, но и сохранить уже сложившиеся традиции, оставить неизменным живой польский колорит и гостеприимство. Я очень рада, что на празднике присутствует много молодёжи. Особая благодарность — ветеранам нашей организации, которые не только почтили своим присутствием Бал, но и веселились и танцевали от всей души.

Надеюсь, что Шестой Польский бал останется в памяти всех наших гостей ярким, незабываемым событием. В наших планах есть много привлекательных проектов, направленных на развитие польской культуры на Дону, которые так же, как и Польский бал, будут обязательно реализованы».

культуры Дону

«Венок дружбы»

его направили в Вашингтон, где у него состоялась беседа с президентом Франклином Рузвельтом.

Когда Ян Карский начал бить тревогу, большая часть евреев — граждан Польши уже была уничтожена, но немногих оставшихся в живых ещё можно было спасти.

Ян Карский прожил 86 лет и считал бездействие стран, не участвовавших в войне, «вторым первородным грехом» человечества. Его письменные показания являются одним из наиболее красноречивых свидетельств против войны. Они призывают противостоять дискриминации, деградации, несправедливости и жестокости, которые являются предпосылками политических убийств и геноцида. Пока люди — и молодые, и пожилые — остаются равнодушными к ужасам Холокоста, имевшим место в оккупированной Польше, миссия Яна Карского не закончена.

Это мероприятие вызвало широкий отклик общественности: в его работе приняли участие члены еврейской общины Ростова-на-Дону, преподаватели и студенты исторического факультета ЮФУ, публицисты, журналисты, писатели. Заместитель директора Донской публичной библиотеки Михаил Мун представил гостям специально подготовленную вы-

ставку изданий, посвящённых данной теме, всем присутствующим были вручены книги.

В рамках визита делегации состоялась встреча дипломатов с представителями польской диаспоры Ростова и руководителями польских организаций Южного федерального округа.

Вечером 31 мая в ресторане «Тихий Дон» был проведён Бал поляков России. Торжество прошло при поддержке Консульского отдела Посольства Республики Польша в Москве, администрации Ростовской области и мэрии Ростова-на-Дону. В многонациональном Ростове мероприятие такого формата впервые было организовано Председателем польской общины «Полония Дона» Ириной Вележинской шесть лет назад, и с тех пор стало одним из самых крупных событий культурной жизни донской столицы. Однако нынешний Польский бал был проведён с таким замечательным великолепием и при таком высоком представительстве. Среди гостей Бала присутствовал посол Республики Польша в Москве Войцех Зайончковский, руководители областной и городской Администрации, представители МИД РФ в Ростове-на-Дону, консульств Армении, Белорус-

сии, Кореи, Румынии, Украины в Ростовской области, Торгово-промышленной палаты РО, руководители полонийных организаций ЮФО, национальных диаспор Дона, высших учебных заведений, общественных организаций, бизнесмены, представители СМИ.

Открывая Бал, председатель «Полонии Дона» Ирина Вележинская сказала: «Шесть лет назад Ростовская областная общественная организация «Полония Дона» впервые провела этот праздник, и вот он опять пришёл на Донскую землю, став доброй традицией для всех, кто неравнодушен к истории, культуре, искусству и традициям великого польского народа. Эти традиции мы, донские поляки, стараемся бережно хранить, передавая с огромной любовью из поколения в поколение самое лучшее и дорогое из того, что дала нам родина Шопена, Огинского, Мицкевича.

В течение многих десятилетий поляки живут на Донской земле в мире и согласии со многими другими национальностями, населяющими эту благодатную землю, обмениваясь своими традициями и обогащаясь духовно».

Праздник начался с исполнения государственных гимнов России и Польши. В программу Бала входила танцевальная программа, состоящая из полонеза, мазурки, краковяка и других национальных польских танцев. В исполнении творческих коллективов прозвучали произведения известных польских композиторов и поэтов.

Лёгкую, душевную, тёплую атмосферу создали выступления творческих коллективов, которые специально приехали на праздник из Краснодара, Ставрополя, Железноводска, Республики Беларусь. Великолепные танцевальные номера были подготовлены также еврейской и корейской диаспорами.

Апофеозом праздника стало плетение Венка дружбы между народами, населяющими нашу Донскую землю. Ведь в последнее время все мы, к сожалению, имеем возможность ещё раз убедиться, как жизненно необходимы мир и спокойствие каждому человеку независимо от его национальности!

Марианна РАДУЖАН

Kongres Polonii Amerykańskiej to największa organizacja polonijna na świecie. Powstała w czerwcu 1944 r. w mieście Buffalo, w stanie Nowy Jork. Udział w zebraniu założycielskim wzięło ponad 2500 aktywistów polonijnych i polskich księży z terenu całych Stanów Zjednoczonych a ściślej mówiąc z 26 stanów. Celem tego zjazdu było – zjednoczyć wszystkich Polaków i Amerykanów polskiego pochodzenia w celu zapewnienia egzystencji wolnego i niepodległego państwa polskiego po zakończeniu II wojny światowej. Jak wiemy z historii, tego celu nie zrealizowano, ale można śmiało powiedzieć, że proces tworzenia Kongresu Polonii Amerykańskiej był największą akcją jednoczenia Polonii w celu zapewnienia Polsce niepodległości. Stworzono ogromną federacyjną organizację zrzeszającą w najlepszych czasach ok. 10 milionów Amerykanów polskiego pochodzenia i Polaków mieszkających w Stanach Zjednoczonych a ich charyzmatyczni liderzy dawali wspaniały przykład jak budować polski lobbing w Stanach Zjednoczonych.

KPA nie był jednak pierwszą organizacją tego typu w USA. Poprzedzały ją Komitet Obrony Narodowej (Polish National Defense Committee) założony w 1912 roku, który popierał Józefa Piłsudskiego oraz Wydział Narodowy (Polish National Department) powstały w 1916 roku, który utożsamiał się z Romanem Dmowskim. W sierpniu 1918 roku w Detroit, w stanie Michigan, Wydział Narodowy założył Kongres Wychodźstwa Polskiego (Congress of the Polish Emigration), popierający odzyskanie niepodległości Polski. Zebrano wtedy ponad 5 mln dolarów (100 mln dolarów obecnych) w ramach materialnej pomocy dla Polski.

Jeden z członków Wydziału Narodowego – Związek Sokołów Polskich – pomagał w rekrutacji polskiej armii ochotniczej. Walczyć o wolną Polskę pojechało 20 tys. ochotników spośród Polaków w Ameryce. Co więcej, uzyskano poparcie rządu Stanów Zjednoczonych dla tej inicjatywy. Słynna Błękitna Armia licząca około 100 tysięcy Polaków emigrantów z Kanady, Stanów Zjednoczonych i Europy Zachodniej, głównie Francji. Był to chyba największy wkład polskich imigrantów w sprawę polską w historii Polonii. W 1921 roku, kiedy

niepodległość Polski była już zatwierdzonym faktem, Wydział Narodowy i Kongres Wychodźstwa Polskiego zostały rozwiązane.

Ostatnie lata wyraźnie pokazują spadek zainteresowania sprawami Polonii przez samą Polonię. Nie interesują się nami media w Polsce ani w Stanach Zjednoczonych. W zasadzie można odnieść wrażenie, że po zrealizowaniu celu włączenia Polski do NATO skończyła się pewna era. Liderzy współczesnych organizacji polonijnych podejmują indywidualne akcje z punktu widzenia danej organizacji. Brak jest myślenia z punktu widzenia Polonii, jako całości, dominują lokalne przedsięwzięcia. Każdy raczej stroni od angażowania się w politykę na emigracji, a organizacje polonijne to doskonałe abc amerykańskiej polityki. Kto kreuje politykę polskiej grupy etnicznej w USA – trudno powiedzieć.

W dobie braku wizji i celów dla Polonii czas chyba przypomnieć wielkich liderów Polonii i wspomnieć o ich dokonaniach tym bardziej, że zbliża się 70 rocznica utworzenia Kongresu Polonii Amerykańskiej w Stanach Zjednoczonych.

Chciałbym przypomnieć największe dokonania Kongresu Polonii Amerykańskiej i jego przywódców: Karola Rozmarka, Alojzego Mazewskiego, Edwarda Moskala oraz obecnego prezesa KPA Franciszka Spuli. Wiedza o tych wielkich Amerykanach polskiego pochodzenia jest ciągle mało znana.

Chciałbym w tym miejscu podziękować

DOKONANIA POLONII

profesorowi Donaldowi Pienkosiowi z University of Wisconsin Milwaukee za popularyzowanie historii KPA. Dr Pienkos jest autorem pozycji na temat historii KPA: „For Your Freedom Through Ours: Polish American Efforts on Poland's Behalf, 1863–1991”, książki pisanej nie tylko z perspektywy naukowca, ale świadka i animatora wydarzeń, które tworzyły historię KPA. Korzystam właśnie z tego źródła. Mimo wielu działań aktywistów KPA z Wisconsin pozycja ta nigdy nie doczekała się polskiego wydania, dostępna jest tylko w języku angielskim. Może przy okazji jubileuszu Kongresu uda się tę pozycję w końcu wydać po polsku.

Dokonania Kongresu Polonii Amerykańskiej: 1944–1960

„Era Bohaterska” – to okres niezwyklej aktywności charyzmatycznego Karola Rozmarka, niezliczone podróże wraz z innymi aktywistami KPA i prezentowanie zdecydowanego sprzeciwu przeciwko sowieckiej dominacji w Europie Wschodniej i Polsce. Zwieńczeniem ich działań było zaprezentowanie własnych poglądów na spotkaniu założycielskim ONZ w San Francisco w 1945 roku oraz konferencji ministrów spraw zagranicznych w Paryżu w 1946 roku. Rozmarek odwiedził i przeprowadził skuteczną kampanię na rzecz poprawy

KONGRESU AMERYKAŃSKIEJ

warunków w obozach dla ofiar II wojny w Niemczech.

W 1948 KPA wsparł starania lobbystów, aby umożliwić 140 tysiącom polskich uchodźców wojennych i wojskowych przyjazd do USA i ubieganie się o obywatelstwo amerykańskie poza obowiązującymi zasadami przydziału. KPA poparł też utworzenie Radia Wolna Europa w 1949 roku, by za jego pośrednictwem przekazywać narodom znajdującym się pod dominacją sowiecką wiadomości z wolnego świata. Kongres Polonii Amerykańskiej doprowadził do zatwierdzenia przez Kongres USA śledztwa w sprawie zbrodni katyńskiej, w wyniku, którego stwierdzono w 1952 roku, że sprawcą tego bestialskiego mordu była Rosja sowiecka.

Kongres Polonii Amerykańskiej wywierał w tym okresie ogromny wpływ na politykę amerykańską. W trakcie prezydenckiej kampanii wyborczej obaj kandydaci – wiceprezydent Richard Nixon i senator John F. Kennedy – wyrazili zdecydowane, przeciwne komunizmowi stanowisko i obaj, wraz z ustępującym prezydentem Dwightem Eisenhowerem, zwrócili się do KPA oraz Amerykanów polskiego pochodzenia z prośbą o poparcie. W listopadzie podczas wyborów Polonia głosowała na Kennedy'ego w stosunku 4:1, co stało się ważnym przyczynkiem dla jego zwycięstwa. Wpływ na amerykańską politykę był możliwy dzięki takim wybitnym postaciom obu światów amerykańskiego i polskiego jak kongresmeni Klemens Zabłocki ze stanu Wisconsin i wielu jemu podobnym. Karol Rozmarek urodził się w 1897, zmarł w 1973. Był charyzmatycznym działaczem polonijnym, adwokatem i wydawcą. Jego dokonania niestety nigdy nie doczekały uznania przez polski rząd.

Era druga: 1960–1980

W drugim okresie swej historii KPA stanął w obliczu stopniowych zmian w polityce globalnej USA, będących rezultatem kryzysu kubańskiego w 1962 roku i masowej, przedłużającej się wojny, mającej na celu obronę Wietnamu Południowego przed zajęciem go przez komunistów. Wydarzenia te przekierowały amerykańskie priorytety, umieszczając je z dala od Europy Wschodniej. Dodatkowo,

polityka odprężenia prezydenta Nixona wobec Moskwy na początku lat siedemdziesiątych niejako umożliwiła wysiłki polskiego reżimu pod wodzą następcy Gomułki, Edwarda Gierka, aby nawiązać stosunki czysto gospodarcze z USA i Amerykanami polskiego pochodzenia. Drugi prezes KPA, Alojzy Mazewski, mecenas obracający się w kręgach republikańskich, zdecydowanie się tym wysiłkom sprzeciwił. W rezultacie KPA skrytykowany został za swój „przestarzały” antykomunizm.

Po latach lobbingu, w 1975 roku KPA odniósł sukces w kwestii uznania przez Stany Zjednoczone powojennej granicy Polski z Niemcami. Było to częścią Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie – umowy międzynarodowej, podpisanej przez 35 szefów państw, w tym prezydenta USA Geralda Forda. Dokument ten zawierał zapis o integralności terytorialnej państw-sygnatariuszy i nienaruszalności granic, w tym zachodniej granicy Polski. Akt Końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie zawierał też zasadę poszanowania praw człowieka oraz wolności politycznej i religijnej, m.in. w państwach komunistycznej Europy. Wpływ tego typu polityki miał być ogromny – zmuszała ona komunistów do przyznania większych praw dysydentom, a przede wszystkim członkom znaczącej opozycji politycznej w Polsce.

Zmieniała się też wewnętrzna sytuacja ekonomiczna w Polsce, ale na gorsze. Gospodarka, po krótkiej poprawie w roku 1970, gwałtownie się pogorszyła, po części z powodu niekompetencji reżimu Gierka. Niedobory żywności oraz wzrost cen towarów spowodował rosnące niezadowolenie społeczne. W październiku 1978 roku przyszło dodatkowo zaskakujące i historyczne wydarzenie – wybór arcybiskupa Krakowa, kardynała Karola Wojtyły, na głowę Kościoła katolickiego w Rzymie. Jego pierwsza wizyta w Polsce jako papieża Jana Pawła II, w czerwcu 1979 roku, miała ogromny wpływ na Polaków. Przemawiając do ogromnych tłumów, za każdym razem podkreślał on wsparcie Kościoła dla praw obywateli i ich dziedzictwa narodowego.

Alojzy Antoni Mazewski urodził się w 1910 i zmarł w 1988 roku. Był prawnikiem

Waldemar Biniecki

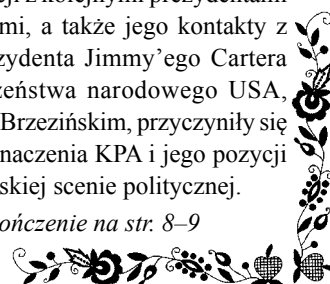
Urodzony w Bydgoszczy w 1962 r. W USA od 2000 r., żonaty z Susan (profesor na Kansas State University), syn Daniel Kazimierz 7 lat. Od 2010 r. jest prezesem KPA w Wisconsin. Obecnie członek założyciel KPA w Kansas i dyrektor rady doradczej Polish American Communication Initiative – PACI. Właściciel Biniecki Consulting, wykładowca w Kansas State University, działacz polonijny. Hobby – historia, podróże, technologia, polityka. Liberalny konserwatysta. email: biniecki@gmail.com

i działaczem polonijnym. 3 lipca 1988 r. Prezydent RP na Uchodźstwie Kazimierz Sabbat odznaczył go pośmiertnie Wielką Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski.

Era trzecia: 1980–1999

Latem 1980 roku pogłębiający się kryzys w Polsce doprowadził do powstania Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, którego zasady były w zgodzie z nauczaniem Jana Pawła II. KPA, w ścisłej współpracy z prowadzonym przez emigrantów Północnoamerykańskim Centrum do Spraw Polskich (North American Center for Polish Affairs) na Uniwersytecie w Michigan, pilnie obserwował wydarzenia w Polsce i na bieżąco informował o nich rząd USA. Sukces ówczesnego prezesa KPA Alojzego Mazewskiego w budowaniu dobrych relacji z kolejnymi prezydentami amerykańskimi, a także jego kontakty z doradcą prezydenta Jimmy'ego Cartera ds. bezpieczeństwa narodowego USA, Zbigniewem Brzezińskim, przyczyniły się do wzrostu znaczenia KPA i jego pozycji na amerykańskiej scenie politycznej.

Dokończenie na str. 8–9

Edward J. Moskal

Początek na str. 6–7

KRÓTKO po ustanowieniu stanu wojennego w Polsce i zdelegalizowaniu *Solidarności* w grudniu 1981 roku, Mazewski spotkał się w Białym Domu z prezydentem Ronaldem Reaganem. KPA zdecydowanie stanął za potępieniem przez Reagana stanu wojennego wprowadzonego przez następcę Gierka, generała Wojciecha Jaruzelskiego. Kongres był również aktywny w ramach pomocy humanitarnej – we współpracy z przywódcami polskiego Kościoła, poprzez organizacje i fundacje charytatywne do roku 1990 wysłał do Polski żywność i środki medyczne dla najbardziej potrzebujących na sumę 160 mln dolarów. Liczba ta jest porównywalna do wartości towarów wysłanych przez RPA dla polskich uchodźców, jeńców wojennych i personelu sił zbrojnych w czasie i po II wojnie światowej.

Dzięki odwadze Polaków, wspieranych przez Kongres Polonii Amerykańskiej, amerykański ruch związkowy i administrację prezydenta Reagana, reżimowi Jaruzelskiego nie udało się zniszczyć *Solidarności*. Pod koniec dekady lat osiemdziesiątych pogłębiający się nadal kryzys gospodarczy w Polsce doprowadził do nowych demonstracji robotniczych, które stwarzały realne zagrożenie dla przetrwania reżimu. Pod wpływem radzieckiego prezydenta (1985–1991) i reformatora Michaiła Gorbaczowa, w styczniu 1989 roku generał Jaruzelski zdecydował się na rozpoczęcie nowego dialogu z *Solidarnością*. Historyczne obrady „okrągłego stołu” doprowadziły do przywrócenia *Solidarności* pełnego statusu prawnego i zorganizowania wyborów parlamentarnych w czerwcu tego samego roku. To de facto

DOKONANIA POLONII

referendum społeczne w sprawie systemu przyniosło całkowite zwycięstwo *Solidarności* i odrzucenie przez Polaków reżimu komunistycznego. Efektem tego było wyłonienie we wrześniu rządu kierowanego przez *Solidarność*, narodziny demokratycznej III Rzeczypospolitej Polskiej i rozwiązanie niegdyś wszechmocnej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w styczniu 1990 roku. Polska bezkrwawa rewolucja doprowadziła też do upadku innych rządów komunistycznych w Europie Wschodniej, rozpadu Związku Radzieckiego w 1991 roku i końca zimnej wojny.

Kongres Polonii Amerykańskiej od samego początku popierał działalność *Solidarności* i współpracował z administracją Reagana przy programie „Narodowy Dar dla Demokracji” (National Endowment for Democracy), którego celem było m.in. wspieranie polskiej opozycji podziemnej. Już w październiku 1989 roku, nowy prezes Kongresu, niezwykle energiczny Edward Moskal, udał się z wizytą do Polski, by jako szef delegacji KPA spotkać się z liderami nowego rządu solidarnościowego. Zapewnił wówczas Polaków o pełnym poparciu Polonii dla celów ich nowego przywództwa.

KPA poparł ustawę Wspierania Demokracji Europy Wschodniej (SEED), zapewniającą Polsce 800 mln dolarów pomocy, która obejmowała utworzenie Polonijnego Funduszu

dla Przedsiębiorstw (Polish American Enterprise Fund) w wysokości 240 mln dolarów, mającego wesprzeć restrukturyzację polskiej gospodarki w zgodzie z zasadami wolnego rynku. W 1991 roku Moskal spotkał się z prezydentem George’em H.W. Bushem i uzyskał jego poparcie dla pełnego międzynarodowego uznania granic Polski z nowo zjednoczonym państwem niemieckim. Od 1993 roku KPA prowadził lobbying o przyjęcie Polski do Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego (NATO), postrzegając to członkostwo, jako istotne dla bezpieczeństwa narodowego Polski i jednocześnie sukces w jej wysiłkach na rzecz budowania demokracji i transformacji gospodarczej. Co istotne, podczas obchodów 50. rocznicy założenia KPA w listopadzie 1994 roku w Buffalo zarówno prezydent Lech Wałęsa, jak i premier polskiego rządu Waldemar Pawlak podziękowali członkom Kongresu za ich nieustanne zaangażowanie w Polskę.

W roku 1998, po czterech latach starań, Senat Stanów Zjednoczonych przegłosował stosunkiem 80:19 zmianę traktatu NATO tak, by umożliwić przyjęcie Polski, Czech i Węgier do sojuszu: „za” opowiedziało się 21 z 24 senatorów pochodzących z dwunastu stanów zamieszkałych przez największą liczbę Amerykanów polskiego pochodzenia. W roku 1999 cel ten został osiągnięty – NATO powiększyło się

KONGRESU AMERYKAŃSKIEJ

z 16 do 19 państw. Wejście Polski do Paktu Północnoatlantyckiego stanowi jedno z największych osiągnięć KPA. To również sygnał, że Kongres zakończył swą misję wspierania uzyskania pełnej wolności przez Polskę i jej integracji z transatlantycką społecznością demokratycznych narodów.

Edward J. Moskal (1924-2005) – przedsiębiorca polskiego pochodzenia, działacz polonijny, trzeci prezes Kongresu Polonii Amerykańskiej. W 1993 r. za wybitne zasługi w działalności polonijnej oraz osiągnięcia w dziedzinie polsko-amerykańskiej współpracy, prezydent Lech Wałęsa odznaczył go Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej. W 1997 r. Moskal został mianowany honorowym obywatelem Krakowa, a w 2003 r. – Zamościa. Uehonorowany był ponadto doktoratem honoris causa Akademii Medycznej w Poznaniu. Tylko w ostatnim przypadku, mimo znanych kontrowersji dotyczących osoby prezesa Moskala, ojczyzna nie zapomniała o zasługach tego lidera Kongresu.

Era czwarta: 1999–TERAZ

Po roku 1999 KPA stanął przed potrzebą przededefiniowania swej historycznej misji. Niestety, prezes Moskal nie poprowadził Kongresu w kierunku realizacji tego zadania. W zamian, zabierał głos w debatach, w których decyzje należały tylko do Polaków i wybranych przez nich przywódców. Na przykład, był przeciwny wejściu Polski do Unii Europejskiej, co postawiło go w sprzeczności z poglądami papieża Jana Pawła II, byłego prezydenta Wałęsy i większości Polaków, którzy w 2003 roku opowiedzieli się w referendum za przynależnością do UE. Po śmierci Moskala w 2005 roku, zadanie zmiany misji i jej wdrożenia spoczęło w rękach jego następcy, Franka J. Spuli.

Ważnym działaniem KPA w tym czasie była praca dyrektora wykonawczego KPA Leszka Kuczyńskiego (1947–2008) na rzecz uzyskania odszkodowań dla setek tysięcy osób zmuszanych do niewolniczej pracy przez nazistowskie Niemcy podczas II wojny światowej. Wynegocjowano wówczas sumę 1,6 mld dolarów, jaką

miały zapłacić niemieckie firmy, które korzystały z przymusowej pracy tych ludzi. Doprowadzono tym samym do zadośćuczynienia ponad milion ofiar, w tym 500 tysięcy Polaków. Ponad 52 mln dolarów przyznano Polakom mieszkającym w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie. W 2002 roku Kuczyński, w uznaniu zasług został wybrany na przewodniczącego Rady Koordynacyjnej Polonii Świata (Coordinating Council of World Polonia), której KPA był jednym z założycieli w 1978 roku. Rada miała działać na rzecz wolnej Polski.

Franciszek (v. Frank) Spula urodził się w Chicago. Ukończył studia w zakresie biznesu na Uniwersytecie DePaul w Chicago, pracował następnie w organizacjach polonijnych. Pełni funkcję prezesa Związku Narodowego Polskiego, największej polonijnej organizacji bratniej pomocy w Stanach Zjednoczonych (z siedzibą w Chicago). Od października 2005 jest także prezesem Kongresu Polonii Amerykańskiej. Oba stanowiska objął po zmarłym w marcu 2005 Edwardzie Moskalu. Na stanowisko prezesa ZNP został wybrany podczas konwencji w Filadelfii w czerwcu 2005 (na niepełną kadencję do 2007). Odznaczony przez prezydenta Bronisława Komorowskiego Krzyżem Oficerskim Orderu Zasługi w 2011 roku.

Podsumowanie najważniejszych działań Kongresu Polonii Amerykańskiej:

Zapewnienie udziału Stanów Zjednoczonych w finansowaniu Radia Wolna Europa,

Praca nad stworzeniem programu emigracyjnego dla obywateli, którzy nie mogli wrócić na tereny okupowane przez Związek Sowiecki po II wojnie światowej (Displaced Persons Program), aby zapewnić im bezpieczną emigrację do USA. W ramach tego programu do USA przyjechało 150 000 polskich obywateli.

Zapewnienie udziału Stanów Zjednoczonych do uznania polskich granic na Odrze i Nysie przez państwo niemieckie.

Doprowadzenie do przeprowadzenia śledztwa w Kongresie Stanów Zjednoczonych w sprawie zbrodni w Katyniu i uznanie ZSRR winnym tej zbrodni.

Franciszek Spula

Uznanie benefitów dla polskich weteranów I i II wojny światowej i zrównanie ich z benefitami weteranów amerykańskich.

Zaangażowanie rządu Stanów Zjednoczonych do udziału w National Endowment for Democracy (NED) – pomocy dla podziemnej *Solidarności* podczas stanu wojennego.

Prowadzenie akcji lobbingowej w celu zaangażowania Polski w Support East European Democracies Act (SEED Act) – wielomilionowy program pomocowy.

Ustanowienie Polish American Enterprise Fund (PAEF) – programu pomocowego dla Polski.

Ustanowienie Polish American Freedom Foundation (PAFF) – programu pomocowego dla Polski.

Pomoc w ustanowieniu prawa dla uciekinierów politycznych z Polski z czasów stanu wojennego.

Poparcie amnestii imigracyjnej dla osób, które przybyły nielegalnie do USA przed 1979 rokiem.

Akcja lobbingowa w celu poparcia starań wstąpienia Polski do NATO.

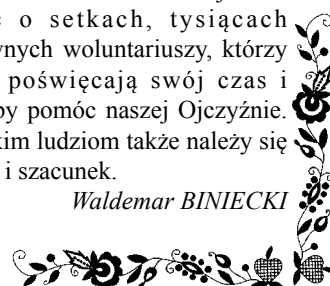
Udział w negocjacjach w celu przyznania obywatelom polskim rekompensaty za pracę przymusową w nazistowskich Niemczech.

Pomoc materialna w wysokości \$200 milionów dolarów na sprzęt medyczny i pomoc dla ofiar powodzi w latach 1997 i 2001.

Akcja lobbingowa w celu zniesienia wiz dla Polaków.

Za tymi wszystkimi działaniami stoją liderzy poszczególnych organizacji należących do KPA. Nie wolno jednak zapominać o setkach, tysiącach bezinteresownych wolontariuszy, którzy codziennie poświęcają swój czas i pieniądze, aby pomóc naszej Ojczyźnie. Tym wszystkim ludziom także należy się wdzięczność i szacunek.

Waldemar BINIECKI

Autor z żoną i Sergiuszem Leończykiem obok Syrenki Warszawskiej

– Patrz, Janku! Dwunastego maja odbędzie się ta sama impreza Petera, lecz tym razem w Łodzi! Byłaby to doskonała okazja do odwiedzenia Polski. Co ty na to?

– Gdyby nam to się udało, wpadlibyśmy do Warszawy, bo nigdy mnie tam jeszcze nie było! Oraz do Krakowa!..

* * *

Słowo się rzekło – kobyłka u płotu.

Wysłać maila o swych zamiarach do przyjaciół w Polsce, umówić się o spotkaniu – to jak bułka z masłem, zaś kupić bilety na samolot – to już sprawa bardziej skomplikowana, ponieważ żadnych lotów bezpośrednich z Krasnodaru do Polski nie ma.

Ostatecznie po długich namysłach nabyliśmy bilety do Berlina, żeby stamtąd nocnym autokarem dotrzeć do Warszawy!

* * *

W Warszawie o szóstej rano zostaliśmy powitani na niewielkim dworcu autobusowym przy stacji metra „Młociny” przez starego naszego przyjaciela pana Wiesława Cabana oraz naszego nowego znajomego – prezesa Polonii z Chakasji pana Sergiusza Leończyka.

Tuż po ciepłych słowach i objęciach rozstrzygnęliśmy największy problem – jak skutecznie wykorzystać króciutki czas – zaledwie pół dnia w Warszawie.

Najpierw, ma się rozumieć, zjemy śniadanie. A co dalej?

Okazać się miało, że tego czasu jest nawet nieco za dużo, kiedy ma się takich inteligentnych przyjaciół, a do tego prawie ze warszawiaków.

Starówka, Syrenka, Kolumna Zygmunta i Zamek Królewski – jak na pierwszy pobyt wystarczy aż zanadto – zasugerował pan Wiesław.

Wycieczka po Zamku Królewskim była wspaniała. Prowadzona była w języku rosyjskim przez historyka entuzjastę pana Jerzego Łopuszyńskiego. Dzięki panu Jerzemu mieliśmy szczegółowo poznać tragiczną historię Zamku Królewskiego w wieku XX; byliśmy zachwyceni z odbudowy Zamku w latach 1970. dzięki ofiarom obywateli polskich oraz Polonii z całego świata.

Niestety już o dwunastej pożegnaliśmy pana Wiesława, który tego dnia miał odlecieć do Paryża by wziąć tam udział w międzynarodowej konferencji naukowej. Dalszą zaimprovizowaną wycieczkę prowadził pan Sergiusz samodzielnie. Z braku czasu nie mogła ona objąć wiele obiektów. Szczególne wrażenie sprawił na nas Kościół Świętego Krzyża, gdzie zostało pochowane serce wielkiego Chopina. Niestety z nadmiaru wrażeń nie potrafiłem zapamiętać a teraz wymienić

Nasz wypad

Tak naprawdę nasza podróż do Polski w maju bieżącego roku była całkowicie spontaniczna – razem z żoną Anną mieliśmy zamiar odwiedzić imprezę naszego ulubionego muzyka Petera Gabriela w Kijowie ósmego maja, lecz z wiadomych powodów koncert ten został odwołany.

Autor

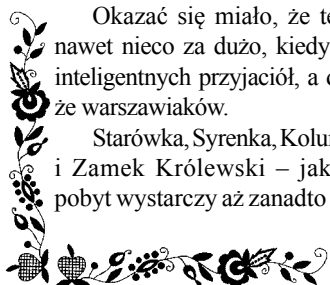
różne inne zabytki, które nam się trafiły wówczas.

Już wtedy postanowiłem odwiedzić Warszawę po raz drugi. Nie przekonały mnie zapewnienia pana Sergiusza, że wcale nie stolica, lecz Kraków stanowi największą atrakcję turystyczną w Polsce.

Tuż po obiedzie, podczas którego po raz pierwszy w życiu zjadłem za namową

Autor z profesorem Wiesławem Cabanem obok Barbakanu w Warszawie

do Polski

Autor z Jerzy Łopuszyńskim i Wiesławem Cabanem

pana Sergiusza bardzo smaczny żurek, musieliśmy pędzić na dworzec „Warszawa Centralna”.

Dopiero dzięki naszemu opiekunowi panu Sergiuszowi zorientowałem się, w jaki sposób kupuje się i kasuje bilety tramwajowe. Bez jego pomocy nie potrafiłbym skorzystać z komunikacji miejskiej i już po dziesięciu minutach jazdy znaleźć się na dworcu. O trzeciej serdecznie pożegnaliśmy pana Sergiusza i pociągiem *Intercity* odjechaliśmy do Krakowa.

Podróż do Krakowa była niedługa i bardzo przyjemna. Kolej niespodziewanie poczęstowała nas ciastkiem i kawą. Razem z nami w przedziale siedział starszy pan, z którym przez cały czas gadaliśmy na różne tematy. Nawet moja żona brała udział w konwersacji, gdyż nasz sąsiad umiał trochę po rosyjsku. Rozmowa nasza musiała zbiec na temat filmu, gdyż jak wiadomo, od wielu lat jestem zapalonym miłośnikiem filmu polskiego. Nagle moja żona zauważyła znanego aktora filmowego, który szybkim krokiem przemierzał korytarz obok naszego przedziału. Powiedziała: „Janku, czy pamiętasz go? „Ogniem i mieczem”, „Pierwszy milion”, „Szczęśliwego Nowego Yorku”... Mogę się mylić, lecz to moim zdaniem jest właśnie Zbigniew Zamachowski!”

Nasz towarzysz podróży spokojnie stwierdził, że to nie jest żadna omyłka i zapytał, czy życzymy sobie zrobić wspólne zdjęcie z panem Zamachowskim?

– Oczywiście, że tak! Ale czy wypada? Przecież pan Zamachowski podróżuje w sposób prywatny...

Zbigniew Zamachowski pozuje z autorem w pociągu Intercity „Warszawa – Kraków”

– Moi drodzy, polegajcie na mnie. Jestem stary i siwy – mi nie odmówi!

Już po chwili rozmawialiśmy po polsku z panem Zamachowskim, który miał się okazać ciekawym rozmówcą. Był niesamowicie zdziwiony, że Rosjanie lubią oglądać polskie filmy i że z tego powodu jest im znany.

Podróż do Krakowa dobiegała końca, więc musieliśmy pożegnać pana Zamachowskiego i naszego miłego sąsiada.

Nie lada kłopotem dla nas stało się odszukanie jakiegokolwiek noclegu w Krakowie. W tamtym dniu o piątej po południu absolutnie nikt nas się nie spodziewał. Byliśmy ogromnie zmęczeni, gdyż poprzednią noc spędziliśmy w busie, który wiozł nas z Berlina do Warszawy.

Dopiero w czwartym z kolei hotelu już po odmowie panienka z recepcji zdecydowała się zatelefonować do swojej koleżanki z niewielkiego hoteliku na ulicy Świętego Tomasza. Cud sprawił, że mieli wolny pokój z podwójnym łóżkiem po przystępnej cenie i ze śniadaniem.

Biegliśmy tam niby mistrzowie świata na długie dystanse.

Dopiero później dowiedzieliśmy się, że w Krakowie odbywała się wtedy impreza pt. *Opera pod otwartym niebem*, więc liczni goście, turyści i dziennikarze szczególnie wypełnili krakowskie hotele. Nawiasem mówiąc pan Zamachowski również wybierał się do Krakowa na tę Operę.

Tego wieczoru sił mi starczyło równo na tyle, by nadać do domu maila, że wszystko w porządku i opaść do łóżka...

Nazajutrz rano po śniadaniu pojechaliśmy do Wieliczki. Nigdy w swoim życiu nie oglądaliśmy nic podobnego. Do dziś dnia doznane w kopalni wrażenia nas nie opuszczają. Coś podobnego moglibyśmy powiedzieć na temat kościoła Mariackiego, czy Wawelu.

Następnego dnia autokarem wyjechaliśmy do Łodzi, gdzie o szóstej wieczorem miała się rozpocząć impreza z udziałem Petera Gabriela. Cała podróż zajęła nam grubo ponad pięć godzin, lecz sen nas wcale nie zmorzył. Spróbowałem zorientować się przez Internet gdzie leży Łódź i gdzie znajduje się zawczasu zarezerwowany przez nas hostel. Niestety zaproponowany nam Internet na pokładzie autokaru nie działał. Co prawda odnaleźliśmy swój hostel w ciągu zaledwie pół godziny. Był usytuowany niedaleko Atlas Areny. Więc: łazienka, kolacja – i na koncert!

Mój Boże, czegoś podobnego jeszcze w swoim życiu nie oglądałem: światło i dźwięk, muzycy i Peter, którego znamy jeszcze za czasów Gorbaczowa! Już nieco zestarzały, lecz wciąż czerstwy, inteligentny i tryskający humorem!

Jak Boga kocham, jeszcze tu przyjadę! Nie, nie przyjadę, lecz przyjedziemy tu całą rodziną. Ogromnie mi zależy na tym, by moja córka zrozumiała wreszcie, dlaczego warto uczyć się języka polskiego.

Może to się stanie już nawet w roku przyszłym!

Jan KARBOWNICKI

Autor z żoną i profesor Wiesław Caban

Автобиография зав[едующей] школой № 30 (польская школа) Я. К. Годзевич

РОДИЛАСЬ я в Пятигорске, Терской обл[асти], в 1880 году. Родители мои происходили из мелкопоместных дворян Витебской губ[ернии], причём отец, чтобы не делить отцовского поместья, отказался от своей части в пользу младшего брата, а сам уехал на Кавказ, где работал сперва, при постройке Владикав[казской] жел[езной] дор[оги], а потом служил в акцизном управлении, т[ак] к[ак] не мог ходить, разбившись об камни при прыжке с дрезины, когда на неё наскочил экстренный поезд. Я помню отца уже совсем больным: он двигался с большим трудом, опираясь на палку, потом совсем не вставал и умер, когда мне было шесть лет. Мать воспитывала нас (у меня было ещё две старших сестры) сама: давала уроки музыки и француз[ского] языка, потом, когда у неё ослабели глаза и она не могла читать, она держала на квартире учащихся, давала обеды, посылала завтраки в гимназию. Имущество у них никакого не было. Ещё маленькой девочкой я помогала убирать комнату, ставила самовар, любила мыть полы и не любила стлать кровати и менять наволоки на подушках, потому что эта работа была для меня тяжёлой и всё выходило криво и косо. С 14 лет, перейдя в 4 класс гимназии, я получила первый частный урок за маленькую плату и с этого времени началась уже моя педагогическая карьера. Училась я в Краснодарской 1-й женской гимназии, тогда при ней было [2] педагогических класса (2-х год[ичные] курсы). Гимназию я окончила в 1898 году с золотой медалью и поступила на службу в католическую церковно-приходскую школу г. Краснодара, где проработала три года. Когда назначен был новый молодой настоятель церкви, я ушла, потому что он нетактично вёл себя, приставал, говорил нелепости. Тут я впервые столкнулась с законами Российской Им-

Представляем читателям пронзительную и откровенную автобиографию одной из подвижниц российского и польского образования на Кубани Ядвиги Казимировны Годзевич, чей жизненный путь и деятельность представляют значительный интерес и ещё ждут дополнительного изучения. Текст автобиографии хранится в фондах Государственного архива Краснодарского края.

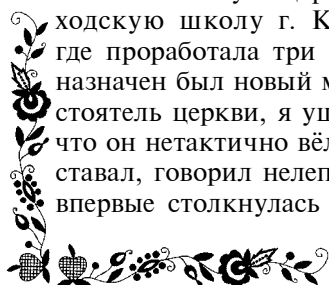
перии: имея хорошие отзывы о работе и права, я не могла получить место в русской народной школе, потому что католичка. Религиозностью я никогда не отличалась, но тем не менее мне пришлось уехать в Армавир, в армянскую школу, где я была по август месяц 1904 года. Собрав немного денег я решила ехать в Ленинград на курсы француз[ского] языка не потому, что я очень возлюбила французов, а просто для того, чтобы иметь ремесло в руках. В Ленинграде я ходила «контрабандой» на лекции по литературе на курсы Лесгафта и изучала француз[ский] яз[ык]. Кончила я курсы в 1906 году и, вернувшись в Краснодар, поступила во вторую женскую гимназию преподавать француз[ский] яз[ык] (ныне 7-я школа I и II ступ[ени]). Работала я в женской гимназии четыре года, потом вышла замуж за студента Путейского Института и уехала опять в Ленинград, где работала на частных курсах иностран[ных] языков по весну 1915 г. В 1914 г. когда началась Империалистическая война, муж был мобилизован, нижним чином ушёл с автомобильными ротами, а я с двумя маленькими сыновьями решила опять вернуться в Краснодар и опять получила место во II женской гимназии руководителем пригготовит[ельного] класса. Летом 1916 г. я с детьми поехала в Гомель повидать мужа, осталась там работать в мужской гимназии учителем француз[ского] яз[ыка]. Потом немцы заняли Украину и выехать оттуда было невозможно. В ноябре 1918 года я вернулась в Краснодар и сперва работала в Пашковской мужской гимназии, потом в Советских школах Краснодара 1 ступени.

После окончания курсов в Ленинграде, я ездила туда же на учи-

тельские съезды для пополнения знаний, читала сама, особенно интересуясь детской психикой и развитием мышления у малых ребят. Была теперь на летних курсах по переподготовке учителей.

В партии я никогда не состояла, но всегда сочувственно относилась к рабочему классу и движению, не только на словах, но и активно на деле. Работая в воскресных школах, организовывала кружки рабочих и вела с ними политические беседы, стараясь развить их и привить, познакомить с социалистическими идеями. Когда ещё всем приходилось работать в подполье, все политические могли найти у меня безопасный кров, например с[оциал]-д[емократ] Адамович, организовавший выступление рабочих в Новороссийске, бежал из Краснодарской тюрьмы и скрывался в моей квартире, когда полиция искала его повсюду на вокзалах и дорогах. Иногда я получала нелегальную литературу с почты, хранила её у себя. Иногда организовывала расклейку прокламаций по городу, как это имело место в Анапе с Выборгским воззванием после разгона 1-й Государственной думы.

С 1917 г. после февральской революции я совсем отошла от политической работы: отчасти мне мешало моё экономическое положение — двое малых ребят и служба в Гомельской гимназии (период немецкой оккупации); во-вторых я думала, что моя маленькая политическая помощь теперь не нужна, когда рабочий класс (после красного октября) взял власть в свои руки и работать всем можно свободно и открыто. Я думала, что теперь активных работников найдётся достаточно.

Репрессиям не подвергалась, под судом не была.

Работая на Дубинке в 1921 году была членом Райкома, потом профуполномоченной от своей школы при Центральном месткоме, заведовала (бесплатно) около года Польской библиотекой общественной, теперь состою членом правления рабочих польского клуба (секция Нацмен).

Заведываю школой 2-й год и нахожу, что для заведывания я слишком мягкий человек; я не умею требовать работы от других, заставить других работать,

я умею работать сама, работать честно, добросовестно без кнута и подтягиванья. Охотнее всего работаю с малышами, т[ак] к[ак] они меня всегда интересовали и интересуют. Я немного играю на рояле, знаю детские игры и песни и нахожу, что рядовым работником с малышами, я могла бы дать больше, чем заведывая школой. Я

хочу одного: верните меня всецело школе и педагогической работе, она теперь так интересна; у меня нет времени, чтобы почитать, подготовить и провести эту работу хорошо.

Зав[едующая] школой № 30
(польская)

Я. К. ГОДЗЕВИЧ
[1925 г.]

Я. К. Годзевич

Ядвига Годзевич: подвижник образования

ЯДВИГА Казимира, урождённая Янковская, Годзевич родилась 14 (27) октября 1880 г. в г. Пятигорске Терской области в польской римско-католической семье дворянина Витебской губернии Казимира Янковского (ок. 1834–1888) и его супруги Алины Аполинарьевны, урождённой [Рык] (ок. 1845–1924). Отец работал техником-строителем, мать была учительницей музыки и пения. У Ядвиги было ещё две сестры: Катажина и Наталия (ок. 1878 г.р.). Наталия стала в 1901 г. супругой помощника бухгалтера 1-го Екатеринодарского общества взаимного кредита Владислава Малиновского. Сёстры очень дружили и Ядвига была крёстной матерью всех троих детей четы Малиновских.

Ядвига получила образование в 1-й Екатеринодарской женской гимназии (аттестат от 9 июня 1897 г.) и, имея отличное поведение и высокие оценки, была по окончании награждена золотой медалью. Затем прошла обучение в восьмом и девятом дополнительных классах той же гимназии и добилась высоких результатов. После прохождения испытаний в Испытательном Комитете Санкт-Петербургского учебного округа, получила звания Домашней Учительницы по французскому языку и Домашней Наставницы с правом преподавать русский язык и математику. В 1906 г. она прошла частные курсы французского языка в Петербурге.

Ядвига Казимировна была социально активным человеком: в 1904 г. она – секретарь Кубанского областного съезда учителей начальных училищ в Армавире; член Всероссийского учительского союза (создан в 1905 г.). С 1920 г. – она член Союза работников просвещения и в 1924 г. участвует в Краснодарской общегородской педагогической конференции.

Педагогический стаж Ядвиги Казимировны начался в 1899 г., когда она становится учительницей в церковно-приходском училище при Екатеринодарском римско-католическом костёле (до 1902 г.). В 1902–1903 гг. преподаёт в сельском начальном училище ст. Лабинской, в 1903–1904 гг. – в Армавирском начальном армянском училище. В 1906 г. она возвращается в Екатеринодар и до 1910 г. работает учителем французского языка в младших классах 2-й Екатеринодарской женской гимназии, одновременно в 1906–1908 гг. возглавляя библиотеку гимназии.

За это время Ядвига Казимировна становится женой и матерью. В 1908 г. её супругом стал студент Института инженеров путей сообщения Александра I Николай Фёдорович Годзевич (ок. 1885 г.р., умер до 1923 г.). Венчание состоялось по православному обряду, во время которого поручителем по невесте был муж её сестры – Владислав Малиновский. В браке родилось двое сыновей: Юрий (Георгий) Николаевич Годзевич (1909 г.р.) и Игорь Николаевич Годзевич (1913–1993) – в будущем ветеран Великой Отечественной войны, доцент, заведующий кафедрой строительной механики Краснодарского политехнического института (с 1970 г.).

В 1910–1915 гг. Ядвига Казимировна в Петербурге (Петрограде), где преподаёт на частных курсах иностранных языков и даёт частные уроки. С 1915 г. она вновь в Екатеринодаре. В 1915–1916 гг. – учитель приготовительного класса 2-й Екатеринодарской женской гимназии. Уволившись, она поехала в Гомель к мужу, Николаю Годзевичу, состоящему офицером в тылу действующей армии, чтобы создать подходящие условия для его жизни и здоровья, расстроенного за два года, проведённые в районе военных действий. С 1916 по 1918 г. Ядвига Казимировна работает учителем французского языка в Го-

мельской мужской гимназии. Наконец, в 1918 г. она возвращается на Кубань. В 1918–1919 гг. преподаёт французский язык в Пашковской станичной мужской гимназии, в 1919–1920 гг. – учитель 1-й ступени общеобразовательных предметов и руководитель группы 7-й Екатеринодарской (Краснодарской) школы (бывшая 2-я Екатеринодарская гимназия), в 1920–1921 гг. работает в 18-й Краснодарской советской школе (на Дубинке) 1-й ступени для взрослых (ликвидация безграмотности).

В 1921 г. Ядвига Годзевич записалась вместе с матерью и сыновьями в списки желающих принять польское гражданство, но так и не смогла уехать. В том же году в качестве добровольца Ядвига Казимировна была руководителем и воспитателем в детской летней колонии Водного транспорта в Голубинке, в 1921–1922 гг. она преподаёт в 36-й Краснодарской советской школе (на Дубинке), в 1922–1923 гг. – вновь в 7-й Краснодарской советской школе работает руководителем интегральной группы и учителем французского языка. В этой же школе учатся и её сыновья.

В 1923 г. на базе бывшей церковно-приходской школы при Краснодарском костёле возобновляют свою работу Польская школа 1-й ступени и польская публичная библиотека. С 1 сентября 1923 г. заведующей школы становится Ядвига Годзевич. Она также ведёт польский язык, арифметику и пение, а с 1924 г. заведует и польской библиотекой. С 1 мая 1924 г. Я. Годзевич становится членом правления секции западных славян городского клуба Нацмен.

В 1925 г. Я.К. Годзевич оставляет пост заведующей Польской школы № 30 г. Краснодара. Её дальнейшая судьба ждёт своего изучения.

Александр СЕЛИЦКИЙ

PO POWOŁANIU na służbę wojskową trafiłem do pułku szkolnego rozlokowanego we wsi Sielce w obwodzie Riazańskim. Wkrótce zaczęto nas wystawiać na wartę. Po raz pierwszy objąłem posterunek przy wejściu do sztabu pułku. Sztab mieścił się w długim, lecz wąskim parterowym budynku otoczonym przez płot sztachetowy. Furtka umieszczona była naprzeciwko wejścia do sztabu. Od furki do wejścia prowadziła wąska ścieżka o długości około pięćdziesięciu metrów. Zostałem poinstruowany, że powinienem zatrzymywać każdego, kto się zbliży do furki, nawet, jeżeli będzie to dowódca pułku i zawołać dyżurnego ze sztabu. Dopiero dyżurny miał zezwalać na wejście.

Stoję na warcie już przez półtorej godziny. Zatrzymuję każdego i wołam na dyżurnego. Nagle zauważam, że z lewego rogu budynku pojawia się oficer i kroczy wzdłuż sztabu w kierunku wejścia. Krzyczę jak mnie nauczono:

– Stój! Kto idzie? – Nie zatrzymuje się.

– Stój! Będę strzelać! – Nadal idzie. Rozważam, że strzelać szkoda, lecz w razie gdyby wszedł do budynku zostałbym ukarany. On mnie nie żałuje, więc, po co będę żałował jego. Postanowiłem: „Zabiję!” Załadowałem karabin. Oficer natychmiast się zatrzymał. Wtedy dopiero zrozumiałem swój błąd – krzyczałem, lecz broni nie łądowałem. Odtąd, jeśli ktoś się zjawiał w pobliżu mojego posterunku wołałem:

– Stój! Kto idzie? – i jednocześnie przygotowywałem broń do strzału.

* * *

Z pułku szkolnego skierowano nas do 49. Dywizji Strzelców, która była formowana w lasach

niedaleko Lublina. W głębi tych lasów wzdłuż przestrzennej przesieki z drogą gruntową znajdowały się obszerne magazyny z amunicją. Owych właśnie magazynów pilnowaliśmy przez cały prawie grudzień 1944 roku.

Czworokątne terytorium magazynów otoczone było drutem kolczastym. Pośrodku tylnej granicy usytuowana była ziemianka z pomieszczeniem wartowniczym. Od drogi zaczynała się ścieżka okrążająca magazyny. Przy końcu ścieżki znajdował się ostatni posterunek. Mój posterunek zawsze był przedostatni. Trzeci z kolei należał do Woropajewa. Odległość między posterunkami wynosiła około stu metrów. W porze nocnej między stanowiskami wystawiano pomocniczego wartownika. W charakterze pomocniczego zawsze stałem pomiędzy ostatnim a przedostatnim posterunkiem. Miałem przez całą zmianę stale dreptać między wartownikami. Odnośnie Woropajewa gadano, że prawie przez cały czas śpi na posterunku, nawet w dzień.

Pewnego razu po kwadransie od objęcia warty usłyszałem okrzyk sąsiedniego wartownika oraz zobaczyłem, że od strony przesieki w moim kierunku podążają dwaj wojskowi. Wkrótce rozpoznałem w nich rozprowadzającego oraz dowódcę warty. Zatrzymałem ich jak należało, po czym poszli dalej. Zbliżyli się już do posterunku Woropajewa, kiedy nagle rozległa się seria z pistoletu maszynowego. Upadli na ziemię, coś powiedzieli wartownikowi i powrócili do mnie. Niechybnie Woropajew spał, zbudził go odgłos kroków i on strzelił.

Przechodząc obok mnie dowódca warty zwrócił się do rozprowadzającego:

– Czy wszystko wykonałeś zgodnie z poleceniem?

– Wszystko zrobiłem zgodnie z poleceniem, – odpowiedział rozprowadzający.

– W takim razie, dlaczego on strzelał?

– zdziwił się dowódca warty i rozkazał:

– Niezwłocznie sprawdź broń na wszystkich posterunkach!

Już po zmianie, będąc w pomieszczeniu wartowniczym, dowiedziałem się o co chodziło. Ktoś życzliwy doniósł, że Woropajew sypia na posterunku. Dowódca warty rozkazał, aby rozprowadzający zamienił magazynkę pepeszy Woropajewa na pustą. Toteż

śmiało szli w jego kierunku. Tym nie mniej zostali ostrzelani.

Kiedy rozprowadzający na rozkaz lejtnanta sprawdził wszystkie posterunki to natrafił na wartownika z bronią bez naboju, czyli należącą do Woropajewa. Ten nigdy nie brał z piramidy swojej pepeszy, lecz pierwszą lepszą, która nawinęła mu się pod rękę. Wiedzieli o tym wszyscy i częstokroć dostawał łanie od rzeczywistych właścicieli broni. Tym razem Woropajew przez własne bałaganiarstwo został wybawiony.

* * *

Gdy po zranieniu powróciłem ze szpitala, pułk nasz utrzymywał pozycję obronną nad Odrą. W tym miejscu ciągnęła się jakaś droga na dość wysokim nasypie. Wzdłuż nasypu wykopano dołki, w których przebywaliśmy. Sto metrów dalej drogi równolegle ciągnęły się transzeje niemieckie.

W nocy nasza strona wzdłuż drogi wystawiała wartowników a między nimi wartowników pomocniczych. Pewnej bardzo ciemnej nocy, kiedy sylwetka wartownika była ledwie widoczna z odległości kilku kroków, pełniłem rolę pomocniczego. Zbliżałem się do wartownika, którego jeszcze nie ujrzałem, kiedy słyszę jego głos:

– Towaryszu lejtnant, nu skażyć parol!

Wiadomo było, że dowódca kompanii mógł niespodziewanie zjawić się na posterunku i gdyby nie został zatrzymany, chwycić wartownika za kłapy, wywlec go do rowu obok swego bojowego schronu i porzucić tam do rana. Ma się rozumieć, że było to okrutnie, lecz czy mógł postępować inaczej względem oferny?

Zbliżyłem się do wartownika:

– Strzelaj, to Niemiec podszywa się pod lejtnanta.

– Ni, ce lejtnant – odpowiada wartownik.

Słyszę głos dowódcy:

– Skąd się tu taki mądrała znalazł?

W odpowiedzi na znajomy głos szarpnąłem jednak zamek pistoletu maszynowego. Lejtnant błyskawicznie się ulotnił.

Aleksander BAGIŃSKI

Słynna pepesza wz. 41

BUKIET Z „KWIATÓW POLSKICH” 15

ПОЛЬСКИЕ ВЕДОМОСТИ, Краснодар, 2014, № 2 (42)

Świetlana Sielicka

Diana Gajdyna

Lubow Stelmach

Lilia Bohdan

Lora Kozłowska –
kierowniczka
Zespołu

Olga Ustinowa

Ludmiła Szerszukowa

POLSKI BAL W ROSTOWIE

NAD DONEM 2014

ПОЛЬСКИЕ ВЕДОМОСТИ, Краснодар, 2014, № 2 (42)

POLSKI BAL W ROSTOWIE NAD DONEM 2014

Wisława SZYMBORSKA

**GAWĘDA O MIŁOŚCI
ZIEMI OJCZYSTEJ**

Bez tej miłości można żyć,
Mieć serce suche jak orzeszek,
Małutki los naparstkiem pić
Z dala od zgryzot i pocieszeń,
Na własną miarę znać nadzieję,
W mroku kryjówkę sobie uwić,
O blasku próchna mówić „dnienie”,
O blasku słońca nic nie mówić.

Jakiej miłości brakło im,
Że są jak okno wypalone,
Rozbite szkło, rozwiany dym,
Jak drzewo z nagła powalone,
Które za płytko wrosło w ziemię,
Któremu wyrwał wiatr korzenie
I jeszcze żyje częścią czasu,
Ale już traci swe zielenie
I już nie szumi w chórze lasu?

Ziemio ojczysta, ziemio jasna,
Nie będę powalonym drzewem.
Codziennie mocniej w ciebie wrastam
Radością, smutkiem, dumą, gniewem.
Nie będę jak zerwana nić.
Odrzucam pustobrzmiące słowa.
Można nie kochać cię – i żyć,
Ale nie można owocować.

Ta dawność jej w głębokich warstwach...
Czasem pośrodku drogi stanę:
Może nieznaną pieśń garstka
W skrzyni żelazem nabijanej,
A może dzban, a może łuk
Jeszcze się w łonie ziemi grzeje,
Może pradawny domu próg
Ten, w którym wkroczyliśmy w dzieje?

Stąd idę myślą w przyszłe wieki,
Wyobrażenia nowe składam.
Kamień leżący na dnie rzeki
Oglądam i kształt jego badam.
Z tego kamienia rzeźbiarz przyszły
Wyrzeźbi głowę rówieśnika.
Ten kamień leży w nurcie Wisły,
A w nim potomna twarz ukryta.

By na tej twarzy pokój był
I dobroć i rozumny uśmiech.
Naród mój nie żałuje sił,
Walczy i tworzy, i nie uśnie.
Pierścienie świetlnych lat nad nami,
Ziemia ojczysta pod stopami,
Nie będę ptakiem wypłoszonym
Ani jak puste gniazdo po nim.

**СКАЗ О ЛЮБВИ
К РОДНОЙ ЗЕМЛЕ**

Жить без той любви возможно,
С сердцем твёрдым, как орех,
Жалкий рок испытать напёрстком
Без печали и утех,
В меру знать свою надежду,
В мраке лежище свивать,
Свет гнилушки звать «рассветом»,
Солнца свет не замечать.

Чьей любви им не достало,
Чтобы сгнившим стать окном,
Иль раздавленным стеклом,
Или ж вдруг упавшим деревом,
Что непрочно в грунт вросло,
А ветер вывернул с корнями –
Некий срок оно влачит,
Зелень уж свою теряет,
И в хоре леса не шумит?

Земля моя, земля родная,
Не стану я упавшим деревом.
Всё крепче я в тебя врастаю
Радостью, гордостью, горем, гневом.
Я – не оборванная нить.
И чужд мне слог пустопорожний.
Тебя возможно не любить – и жить,
Но плодоносить – как же можно?

Древность её в слоях глубинных
Порой стою посреди дорог:
Быть может песен горсть забытых
Сундук оббитый для нас сберёг,
А может лук, сосуд кувшинный –
Земля ещё в себе хранит,
А может дома порог старинный,
Через который шагнули мы?

Отселе мыслью стремлюсь в века,
Предугадания сотворяю.
Камень, который таит река,
Я созерцаю и изучаю.
Из этого камня скульптор грядущий
Ровесника голову изваяет.
В русле Вислы валун затонувший
Лицо потомка в себе скрывает.

Покой чтоб на лице том был,
Разумный взор и доброта.
Народ мой, не жалея сил,
Творит и ратует в веках.
А бездна звёздных лет над нами,
Земля родная под ногами,
Согнанной птицей мне не слыть,
Пустым её гнездом не быть.

Перевод Надежды МАЛАХОВОЙ

ZPIERWSZYCH lat mej ziemskiej egzystencji nie pamiętam wiele – no cóż, skutek postępującej sklerozy. Pierwsze, co przypominam to to, że stałem na jakimś wzgórku wśród zieleni. Powiadano później, że miałem wtedy trzy lata, mieszkaliśmy w Grodnie, a ten wzgórek to był kopczyk piwnicy w ogrodzie. Możliwe, nie będę się spierał. Następne ekspresje, to jakieś uliczki i domki – podobno to Mołodeczno, gdzie też ze dwa lata mieszkaliśmy. Potem już film jest coraz wyraźniejszy. Gdy na rok lub dwa przed wojną przenieśliśmy się do Baranowicz, głowę bym dał, że pewnego dnia padał ulewny deszcz, a ja maszerowałem koło jakiegoś płotu z bułką w ręku. Stoi mi też w oczach nasz duży, żółty, drewniany dom. Wejście od południa, po lewej stronie lasek, za domem ogródek i dalej tory, a na podwórku biegający kudłaty pies Pędrak – dość złośliwy i groźny. Wewnątrz babcia i ogromne radio, z którego w pewnym okresie zaczęły wydobywać się groźne wołania: „Uwaga! Nadchodzi!... Uwaga! Nadchodzi!” – mnie to nie martwiło, ale widziałem, że jest w domu jakaś napięta atmosfera i wszyscy są czymś bardzo przejęci. To już początek wojny, a ja przypominałem jeszcze coś, co było przedtem: moją karierę aktorską. Oto zostałem wypchnięty na scenę, jako jeden z siedmiu krasnoludków i siedziałem tam chwilę w kukli. Tylko z objaśnień i zachowanego zdjęcia wiem, że było to w przedszkolu. Ważniejsze nastąpiło później. Przejęty swą rolą, pomyliłem buty (lewy – prawy) i bardzo mnie uwierały, gdy wracałem do domu.

Dalej już będę pisał tylko o tym, co sam widziałem i czułem. Bo ot na przykład podobno zacząłem chodzić do szkoły i zaliczyłem miesiąc edukacji – ale ja nic o tym nie pamiętam, więc skąd pewność, że to prawda? Widać tkwił we mnie zdrowy instynkt, nauką się nie przejąłem. Żeby już skończyć z edukacją, to powiem od razu, że w czasie wojny miałem nieustające wakacje. Za wyjątkiem wspomnianego miesiąca i jeszcze jednego, o którym potem, byłem wolny jak ptak. Mój tata usiłował mnie uczyć pisać, czytać i rachować, ale nie przypominam sobie, bym odczuł to, jako jakąś uciążliwość.

Co działo się w czasie wojny? Czy muszę pisać kolejno? Chyba nie.

Jako ważny fakt muszę podać, że pewnego razu leżałem sobie pod krzakiem kwitnącej porzeczki. Po jej blado-

zielonkawych kwiatkach chodziła pszczoła, wyżej błękitniało majowe niebo, a ja myślałem sobie tak: „Teraz jestem bardzo szczęśliwy, bo widzę tę świeżą zieleń krzaku, pszczołę i słońko na bezchmurnym niebie. Kto wie czy nie jest to najszczęśliwsza chwila w moim życiu? Nie mam żadnych zmartwień, ot

A za miastem Myszanka płynąca przez podmokłe łąki, na których raz jednego ukazał się wąż. Wtedy podniósł się krzyk kąpiących się. Wąż skoczył do wody. Tam go dopadnięto i zabito. Mówili, że był jadowity. To była bodaj jedyna panika i akcja pełna napięcia i grozy, jaką widziałem w czasie wojny. Wszystkie

Urodziłem się jesienią na Wilczej Łapie w Wilnie. Jest to pora, gdy lasy są pełne grzybów i porykiwań niedźwiedzi, a w sadach czerwienią się soczyste jabłuszka – bardzo to lubię. Dlatego taką porę roku sobie obrałem. Chciałem też w życiu zobaczyć – tak trochę z boku – wojnę, a potem czasy stalinowskie i budowę zrębów socjalizmu. Dlatego na rok urodzenia obrałem 1932. Na inne okoliczności mojego życia, niestety, nie miałem już większego wpływu – no wiecie jak to jest.

Romuald KROMPLEWSKI

CO PAMIĘTAM

leżę sobie pod tym krzakiem i o niczym nie muszę myśleć, tylko patrzę sobie i wącham jak pachnie wiosna.”

Wtedy miałem 9 lub 10 lat i ta filozoficzna, a może leniuchowska refleksja była jedyną, jaką pamiętam. No, przyrodę owszem, tak. To było fascynujące:

Smakowite antonówki w sadzie sąsiada na drzewach starych i rozłożystych. Kwitnący jaśmin koło piwnicy na podwórku. Rowy przydrożne pełne trawy. Kałuże błotniste, po których tak przyjemnie można chlapać bosymi nogami.

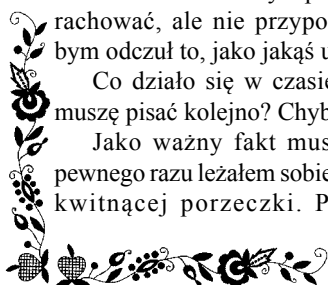
inne odbywały się ze spokojem, czasem w majestatycznej ciszy lub atmosferze humoru i wesołości.

Do wojny wrócę później; najpierw może parę zdań o tym, co było ważniejsze i utkwilo mi w dziecięcej świadomości.

Parę uliczek dalej drewniany kościółek. Szło się tam drewnianymi chodnikami, których deski zabawnie klepały, gdy było to po deszczu. Maszerowałem tam chętnie na nabożeństwa majowe, i pewnie dlatego dzisiaj, gdy w tym okresie rozlegną się dzwony, zawsze pragnę pójść i śpiewać o umajonych łąkach i „módl

1937 r w Baranowiczach . Moja pierwsza i zarazem ostatnia kariera aktorska – krasnoludek.

**Baranowicze 1938 przy naszym (kolejowym) domu przy ul Szosowej.
Tu najważniejszy jest pies Pędrak, bardzo złośliwy, który był własnością cioci
Weroniki Świątek, zamieszkającej przy tej samej ulicy nieco dalej. Wiozę go ja,
Romuald Kromplewski**

się za nami” loretańskiej litanii. Tyle, że diabełek trzyma za kołnierz i podszeptuje: „Przecież jesteś leniem, nie idź”.

Pamiętam też, jak trzymałem wstążeczkę chorągwi na procesji wokół kościółka i jak stary ksiądz proponował bym przychodził rano służyć mu do mszy, bo nie miał on ministranta. Żał mi go było i chciałbym przychodzić, ale bałem się. Bałem się, że nie zapamiętam tytułu modlitw po łacinie. I nie poszedłem.

Pamiętam jeszcze, z jakim przejęciem śpiewano „Ojczyznę wolną racz nam wrócić Panie” albo „Królowo korony polskiej módl się za nami”.

W pokoju przy łóżku ścianę osłaniał kilim, a na nim krzyżyk, który towarzyszył mi od urodzenia do dziś. Odpadła mu jedynie tabliczka z napisem INRI.

W domu częstymi gośćmi byli żebracy. Skąd się brali, jak do nas trafiali? Chyba chodzili od domu do domu? Rodzice sadzali takiego żebraka za stołem w kuchni i dawali coś jeść i jeszcze coś na drogę.

Zdarzali się czasem tacy, którzy chcieli tylko pieniędzy; powiadano w domu, że na wódkę. Takich – jeśli ich znano – wyganiali.

W dużym poważaniu był chleb, bo – jak mi tłumaczono – modlimy się o niego. Jeśli kromka upadła na podłogę, babcia podnosiła ją i całowała, by przeprosić, jak powiadała. Chleb (dopóki było z czego) był pieczony zresztą zawsze w domu. Wspaniałe, okrągłe, duże bochenki, ugniecione w dużej drewnianej dzieży, w której pozostawiano zakwaszkę na następny wypiek.

Moi rodzice zawsze – a zwyczaj ten pozostał do końca – zawierali jakieś znajomości z wieśniakami, i była to jakby trochę przyjaźń, a trochę symbioza, korzystna dla obu stron. W owym czasie taką znajomą była Emilianczycha, białoruska chłopka, mieszkająca wraz z rodziną na gospodarstwie kilka kilometrów na zachód za miastem. Być może (?) jej mąż był przed wojną kolejarzem i stąd ich znał tata, wszak mieszkali tuż przy torze linii na Wołkowysk. Gdy przyjeżdżali do miasta na rynek, może w innych sprawach, zachodzili też do nas, częstowano ich, a oni opowiadali na wpół po białorusku o różnych ciekawych sprawach.

Dużą atrakcją dla mnie były letnie i jesienne wędrowki do nich. Tam mieliśmy zagonik kartofli, który trzeba było w porę okopać i wykopać. Pomagałem przy wykopkach, ale to nie utkwilo mi zbyt w pamięci, tak jak sprawy ważniejsze – jak to, że paliliśmy ognisko, piekli kartofle, lub że hasałem po polach albo biegałem na drugą stronę toru na bagna, gdzie można było skakać z kępki na kępkę po grzęzawisku.

Niezmiernie interesująca była droga na wieś. Wiodła między łąkami żyta i jęczmienia, przeplatanych chabrem i kąkolem, lub obok łąk i mokradeł. Człapało się po niej najlepiej boso. Niezależnie od pogody była to wielka frajda.

Tu wspomnę o jednej dywersantce. Była nią moja ciocia Szura (Urszula), zawsze bardzo zawzięta na wszelkich najeźdźców i wrogów Polski. Kiedyś właśnie szła z nami tą drogą, gdy

sposprzeżliśmy druty zakopane pod drogą, a dalej ukryte przy miedzy – linia telefoniczna. Zaczęła się dyskusja: komu to może służyć, partyzantom czy Niemcom? Gdy doszliśmy do wniosku, że raczej okupantom, ciocia niezwłocznie przecięła druty i zamaskowała dobre miejsce sabotażu. Powiedziała bodaj przy tym parę niezbyt uprzejmych słów o Szwabach. Trudno, taki miała charakter.

Powiem jeszcze coś śmiesznego. Niektórzy wieśniacy zwracali się do mnie per „panicz”. Bawiło mnie to bardzo, bo już wtedy wiedziałem, że przecież żaden ze mnie panicz; ot, kolejarskie dziecko i tyle.

Z ciekawostek, mogę jeszcze się pochwalić, że widziałem to, czego już się niemal nie spotyka: młócenie cepami. Chłopi rozkładali snopki na klepisku i walili w nie cepami, co sił. Widziałem też żniwa sierpami i kosami oraz wiele prac, które odbywały się tak, jakbym żył w dziewiętnastym wieku. Choćby robienie masła – taką drewnianą maślenicą. Tak też zresztą robiono u nas masło w domu. Widziałem Poleszuków w łapciach i wiele razy krążyłem po rynku, którego swoistej egzotyki zupełnie nie potrafię opisać, wśród chłopskich koni, bardzo uważając, by mnie któryś nie ugryzł.

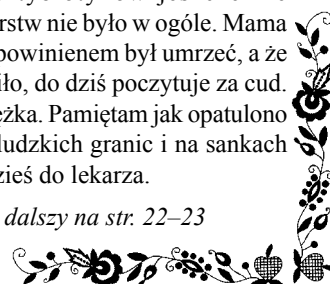
O czymkolwiek jednak nie piszę, wisi nad wszystkim ponury temat: wojna. Muszę więc się jakoś z nim, choć w paru zdaniach rozprawić, by mieć to z głowy.

Front przechodził przez nas lub obok nas, albo nad nami – jak kto woli – trzy razy. Tata za każdym razem brał rodzinę i najniezbędniejsze rzeczy i uciekaliśmy na wieś. Uważał, że tak jest bezpieczniej i chyba tak było; a za ostatnim razem na pewno tak było.

Za pierwszym razem, gdy wszyscy mieliśmy uwagę skierowaną na to, co dzieje się na zachodzie, przyszło nagłe uderzenie ze strony przeciwnej. Jak to się odbyło nie pamiętam, wiem tylko, że Polacy nie byli zachwyceni niespodziewaną zmianą okupanta. Czas pokazał, że mieli rację. Z tego przejścia frontu, oprócz kilku odgłosów strzelaniny, nic nie pamiętam.

Potem przyszedł bardzo przykry dla mnie okres ciężkiej choroby: zapalenie płuc, gdy antybiotyków jeszcze nie znano, a lekarstw nie było w ogóle. Mama powiada, że powinienem był umrzeć, a że to nie nastąpiło, do dziś poczytuje za cud. Zima była ciężka. Pamiętam jak opatulono mnie do nadludzkich granic i na sankach wieziono gdzieś do lekarza.

ciąg dalszy na str. 22–23

Początek na str. 20

Zchwilą nastania okupacji, mieliśmy kilka przeprowadzek. Od razu wyrzucono nas z domu, który opisywałem, bo był duży, przydatny dla jakiegoś naczelnika z Rosji. Zaraz potem przekwaterowano nas znowu, ponieważ dom zajęło NKWD. Chyba po czterech przerzutach zamieszkaliśmy w pomieszczeniach, gdzie ciocie przed wojną miały sklepik spożywczy – także przy ulicy Szosowej, ale po przeciwnej stronie niż tory i niemal naprzeciw domu, w którym mieszkała od dawna moja trzecia ciocia, Weronika Świątek.

Tę zimę i wiosnę rodzice siedzieli nocami na węzłkach, czekając tych, którzy załomocą do drzwi, by zabrać nas w odwieczną dla Polaków drogę syberyjskich kibitek. Tym razem były to transporty towarowych wagonów, do których włączano do granic możliwości i wywożono wszystkich, którzy mogliby świadczyć o polskości tych ziem. Nie robiono jednak tego chaotycznie, lecz zgodnie z zasadą socjalistycznego planowania: najpierw rodziny wojskowych, potem leśniczych i wszystkich, którzy mogli mieć dostęp do broni, dalej urzędników państwowych, lekarzy, nauczycieli i w ogóle inteligencję... My, jako rodzina kolejarska byliśmy nieco dalej w kolejności. Któregoś dnia jednak tatuś przyszedł i powiedział: „Dowiedziałem się, że już jesteśmy na liście – więc tylko kwestia dni”. Oczywiście wiadomość taką można było uzyskać tylko potajemnie, przez jakieś znajomości. Zabierano tylko nocą, by innych nie raziło jak to się odbywa.

Transporty szły jednak dzień i noc, bo także z innych miast. Pamiętam więc dobrze – a były już majowe lub czerwcowe upały – jak od strony stacji dochodził przeciągły, głuchy jęk. Rodzice mówili, że to ludzie jęczą z pragnienia, ale że nie można podać im wody, bo pociągi obstawione żołnierzami. Ci stoją z bronią gotową do strzału i nikomu nie pozwalają się zbliżyć. Mama mi też nie pozwoliła tam iść, by mnie nie zastrzelono.

Ratunek przyszedł w sposób nagły i nieoczekiwany. O rannym świtanu wyszliśmy z mamą, by w przydrożnym rowie urwać trawy, chyba dla kozy. Wtedy zobaczyliśmy, że jakoś dziwnie, jakby w ucieczce, co jakiś czas pędzi na wschód ciężarówka, a w każdej Rosjanie, których zachowanie się wskazywało na ich zdenerwowanie i przerażenie. Przezornie

się w domu, i tylko kwestią godzin było wyjaśnienie sprawy – Niemcy zaatakowali swego niedawnego sojusznika. Chociaż granica IV rozbioru Polski znajdowała się 220 km od nas, Sowietci uciekali w takim popłochu, że już po kilku dniach mogłem się przyjrzeć z bliska zmotoryzowanym i zbrojnym po zęby jednostkom armii niemieckich. Defilowały one kolejno koło naszego domu, wszak była tu główna i bodaj jedyna szosa kierunku na Moskwę.

Zanim jednak do tego doszło, uciekliśmy oczywiście na okres działań wojennych do jakiejś stodoły na wsi. Jedyne te działania to to, że spod strzechy tejże stodoły jakiś sowiecki żołnierz

aktorka, która – jak powiadano – bo ja się na tym nie znałem, bawiła się z okupantem i wysługiwała mu wydając wielu ludzi. Długo już po wojnie, rodzice rozpoznali ją, jako aktorkę jednego z teatrów centralnej Polski, ale poniechali zgłoszenia władzom o jej wyczynach wojennych. Pan Bóg to załatwi – powiedzieli.

My zajęliśmy mieszkanko od strony szosy: dwa pokoiki przedzielone kuchnią. Na ścianach tapety, a pod nimi mnóstwo pluskiew, które w nocy wchodziły na sufit i skakały na śpiącego jak prawdziwi komandosi.

Ale czy ja nie odbiegłem od tematu? Może nieco, ale oddech był konieczny.

Romuald KROMPLEWSKI

CO PAMIĘTAM

strzelał z karabinu do krążącego nad nim i atakującego samolotu niemieckiego. My na ten czas uciekliśmy w żyto, by stamtąd podziwiać tyleż bohaterstwo żołdaka, co i głupotę.

Nadejście Niemców przyniosło nam ulgę; odeszła z mora zesłania na Sybir. Była to jednak tylko ulga chwilowa, wszak wiadomo było, że teraz też nic dobrego nas nie czeka, przynajmniej po jakimś czasie.

Sami Niemcy na razie nie mieli czasu „zająć się” nami. Znaleźli sobie jednak sprzymierzeńców w szowinistach białoruskich, którym dali władzę rozprawiania się z Polakami, a w pierwszej kolejności załatwić własne urazy i osobiste porachunki. Znam to oczywiście tylko z prowadzonych w mojej obecności rozmów. Mówiło się też, że podobno nacjonaści litewscy byli jeszcze gorsi.

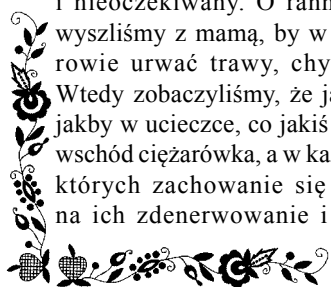
My tymczasem dokonaliśmy kolejnej przeprowadzki do wynajętego mieszkania w sąsiednim budynku, którego właścicielem był Białorusin Zajcew. Zaś ciocie Stasia i Szura poszły bodajże do cioci Wery (naprzeciwnie), bo mieszkanie-sklepik w murowanym budynku trzeba było z jakichś powodów zwolnić.

W „naszym” drewnianym, parterowym domku było kilka mieszkań. Od strony południowej był ogród i tam mieszkał ów Zajcew. Miał on dwóch chłopaków: Walę i Tolka – starszych ode mnie o parę lat. Z młodszym z nich nieraz się bawiłem, a od starszego przeważnie obrywałem kamieniami. Inne mieszkanie zajmowała jakaś panna Lisowska, mówiono: młoda

Niemcy w pierwszej kolejności zajęli się Żydami. Rzeczywiście tych było w miasteczkach kresów wschodnich mrowie, przeważnie sklepikarze i rzemieślnicy. Zajmowali całe dzielnice drewnianych domków i krętych zaułków, gdzie zapuszczałem się tylko z konieczności i ze strachem mijałem synagogę, z której rozlegały się dziwne odgłosy modłów. Przyczyną strachu były oczywiście niesamowite opowieści, w których z drobnymi szczegółami bywały opisywane zmyśnione (?) sceny spuszczenia niewinnej krwi z chrześcijańskich dzieci, ponoć niezbędnej dla wypieku obrzędowych macy. Taką macą – ale mam nadzieję, że bez krwi – kiedyś mnie poczęstowano.

Faszyści najpierw zarządzili oznaczenie Żydów na ubraniu – więc chodzili z przyszytymi na plecach żółtymi łatami, a potem zamknęli ich w getcie. (Widziałem je przez bramę). Jakis czas później wieziono odkrytymi ciężarówkami, pod ścisłą obstawą „trupich czaszek”, za miasto. I tak ich widziałem ostatni raz. Tylko z rozmów dorosłych wiem, że kazano im pod lasem kopać doły... i tam zostali. Niektórych zaś wożono do Trebinki.

Zabrano nam jeden pokój i zakwaterowano Niemca. Był to jednak jakby inny Niemiec, nie ten od trupich czaszek i nie z zadartym nosem nadczołowieka. Ten był jakby podobny trochę do zwyczajnych ludzi, choć nie mogliśmy zrozumieć jego języka, no może

trochę – wtedy, gdy mówił „Hitler kaput” i brzydko kłął – te słowa już znaliśmy. Mama częstowała go czasem placzkami z kartofli i śmieszyło nas, gdy kładł je na chleb i tak jadł. Ja zaś byłem zachwycony, gdy czasem dał kawałek swego chleba, który był twardy jak polano i jakby z trocinami. A był to już czas głodu.

Ten Niemiec był po prostu maszynistą kolejowym, przywiezionym tu dla obsługi wojskowych pociągów. Maszynistów brakowało ciągle, choć wszystkich Polaków z tym fachem okupant też zatrudnił, chciał nie chciał, bo pod konwojem. Wielu jednak ginęło. Partyzanci! Niemal codziennie słyszałem o wysadzanych pociągach.

To ja w Baranowiczach w 1938 roku.

Po jakimś czasie uchytrzone się i każdy parowóz pchał przed sobą dwie platformy. Leśni ludzie znaleźli i na to sposób i życie najeźdźców, a nie tylko nasze, stawało się coraz trudniejsze.

Wzdłuż linii kolejowych wycięto drzewa w lesie po sto metrów z każdej strony toru. Chyba niewiele to pomogło, bo kto by się nocą odważył pojedynczo pilnować toru? A na większe zaangażowanie sił nie było stać, wszak lasy ciągnęły się setkami kilometrów.

Po jakimś czasie Niemca od nas zabrano, gdzie i czemu – nie wiem. Wtedy przyszedł czas trzech pożarów, które mocno wstrząsnęły moją dziecięcą psychiką. Pierwszy z nich wcale nie był związany z wojną, za to najbliższy. Tuż, tuż. Około 10 m od naszej drewnianej rezydencji, licząc od narożnika Zajcewa, znajdował się mały, prywatny zakład wulkanizacji opon. Tam o świcie wybuchł nagły pożar benzyny. Spłonął warsztat wraz z właścicielem, a my wyskoczyliśmy z łóżek obudzeni krzykiem płonącego

człowieka i uciekliśmy z chaty, wynosząc, co się dało na ulicę. Na szczęście straż pożarna, która lała wodę na nasz dom, zapobiegła jego zagładzie. Ale, co się odwlecze, to nie uciecze!

Pożar drugi. W parku stały dwa strzeliste maszty przedwojennej radiostacji baranowickiej. Lecący transportowiec, załadowany amunicją, zaczęł skrzydłem o maszt, jak ognista kometa śmignął przed naszym oknem i runął o dwa domy dalej, prosto na barak żandarmerii. Tym razem nie tyle straszny był pożar, ale to, że zaczęły rozrywać się pociski i leciały z trzaskiem na wszystkie strony. Pamiętam, że siedziałem przycupnięty za murem

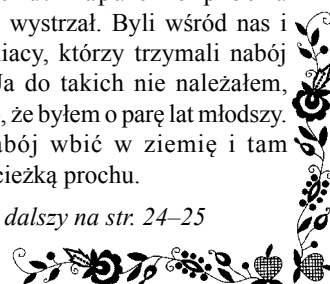
Pierwsza fascynacja to przepiękna książeczka, pełna kolorowych obrazków: *Koziołek Matolek*. Zachwycam się nią jeszcze przed wojną. Ta książeczka pozwoliła mi prawidłowo oceniać ludzi. Już jako gimnazjalista przeprowadzałem prosty i logiczny wywód czy mogą być dobrzy i sprawiedliwi ludzie, którzy wydając tyle książek propagandy promoskiewskiej, nie wydali jeszcze *Koziołka Matolka*? Bodajże dopiero w latach siedemdziesiątych zobaczyłem *Koziołka* w księgarni, ale i dzisiaj nie łatwo go kupić.

Wojna wojną, a zabawy to zabawy i tym żadne kataklizmy przeszkodzić nie mogą. W otoczeniu było kilkoro dzieci, z tych najbardziej pamiętam Grażynę, wspomnianego już Tolka oraz Izę. Zabawek, takich ze sklepu, w ten czas prawie nie było. Nie szkodzi. Latem strzelaliśmy do siebie kamieniami z proc (zwanych rogatkami), tocząc całe boje. Porobiliśmy też sobie pistolety, z których można było strzelać bodaj głośniej niż z prawdziwych, i chyba, mimo ich prymitywu, nadawały się całkiem dobrze by kogoś wysłać na drugi świat

Była to mosiężna rurka długości około 20 cm kalibru kuli karabinowej, której jeden koniec był zagięty i zasklepiiony, z nadpiętym przy nim otworkiem. Rurkę mocowało się do drewnianej rękojeści. Przez wylot wsypywało się proch z naboju karabinowego (było ich wszędzie pełno) ubijając, potem wbijało się kulę i w razie potrzeby jeszcze nieco uszczelniano prochem. Przy otworze sypało się trochę prochu, który przed wystrzałem należało zapalić zapalką. Ostrzegam jednak amatorów takich zabaw, że wymaga ona precyzji i rozsądku – o ile o rozsądku w ogóle można mówić – bowiem niewłaściwe zbudowanie pistoletu lub zbyt silne załadowanie może spowodować rozerwanie.

Strzelać też można było bezpośrednio z łuski naboju karabinowego. W tym celu wyjmowaliśmy kulę, wysypywaliśmy połowę zawartości prochu, po czym wbijaliśmy kulę do środka i wysypywaliśmy resztę prochu. Zapalenie prochu powodowało wystrzał. Byli wśród nas i tacy odważniacy, którzy trzymali nabój w palcach. Ja do takich nie należałem, może dlatego, że byłem o parę lat młodszy. Wolałem nabój wbić w ziemię i tam zapalać go ścieżką prochu.

Ciąg dalszy na str. 24–25

Początek na str. 20

CZASEM znajdowaliśmy takie kule, które miały w sobie fosforowy trzon. Przy potarciu o tynk zapalały się.

Pod koniec wojny pełno też było lontów ze splonkami i kostek dynamitu. Splonki detonowaliśmy, a dynamit próbowaliśmy palić, wiedząc, że nie jest on w tym przypadku groźny – topi się powoli i tli się.

Inna, mniej niebezpieczna (?) zabawa, to gubienie paczek. Polegała ona na tym, że pięknie zawinięte pudełko uwiązywało się na sznurku i kładło przy chodniku. Sznurek maskowaliśmy, a sami czekaliśmy za parkanem na szczęśliwego znalazcę. Gdy ten z uśmiechem pochylał się po zdobycz, paczka uciekała mu spod ręki za płot.

Otóż pewnego razu jedno z nas do paczki zrobiło sobie kupkę (nie wiem czemu – pewnie mu się w sam raz bardzo chciało). Jak zwykle przynęta leżała na swoim miejscu, gdy niespodziewanie nadszedł niemiecki oficer... Wtedy, czy to z powodu złego uwiązania, czy też, że szarpnęliśmy sznurkiem zbyt nerwowo, ten urwał się, a uszczęśliwiony Szwab po prostu pomaszzerował dalej unosząc swą głównianą zdobycz. My zaś, świadomi dokonanej dywersji, czym prędzej ulotniliśmy się gdzie pieprz rośnie.

Zima też miała swoje uroki. Raz napadało tyle śniegu, że kopaliśmy w nim tunele. Gdy rodzice kupili mi łyżwy. Były to chyba „śniegurki” – z okrągłymi noskami, zaczęłam uczyć się jeździć. Uznałem przy tym, że najszybciej zdobędę łyżwiarskie umiejętności, jeżeli moi starsi białoruscy koledzy będą ciągać mnie na sznurku po chodniku. Nie za darmo. Obiecałem im za to wieczne pióro. Biegali więc jak kucyki w tę i z powrotem w moim zaprzęgu. Nie wiem jak się potem z tego wyłgałem, bo oczywiście żadnego pióra nie miałem.

W owe czasy na nieszczęście trudno było o wieczne pióro, ale na szczęście nie znano też, co to jest sypanie na jezdnię soli. W tamtych warunkach klimatycznych, zatem szosa była pokryta zbitą i wyszlizganą warstwą śniegu i stanowiła doskonały tor łyżwiarski. Samochody na kołach miały łańcuchy i jeździły sobie po tym całkiem rażno. A więc był tor i była siła pociągowa, wystarczyło więc tylko trochę inwencji młodych wynalazców by z tego skorzystać. Porobiliśmy więc haki na drutach i czatowaliśmy w miejscu, gdzie samochód pojedzie wolniej lub na taki, który

się zatrzyma. Wtedy zaczepialiśmy się z tyłu i hajda w drogę. Było to bardzo przyjemne, ale przy większej szybkości drętwiały nogi. W każdej chwili jednak można się było odczepić. Owszem zdarzało się, że były z tym trudności i wtedy traciło się zaczep.

Nie zastanawialiśmy się wówczas, co by było w razie nagłego hamowania samochodu, ale on też miał chyba w tych warunkach ograniczone możliwości. Inne niebezpieczeństwo, to możliwość najechania drugiego pojazdu z tyłu, ale w tych czasach ruch był niewielki, a my zwracaliśmy baczną uwagę na przestrzeganie zasad bhp.

i pusty. Podeszliśmy w pobliże, a tatuś powiedział: „Dalej już ani kroku, bo nas chwycą”.

A teraz wróćmy do naszej smutnej rzeczywistości. A ta rzeczywistość to po prostu koklusz. Tak, tak, najzwyklejszy, potworny kaszel, z którego niepodobna się uwolnić. To cholerstwo przyczepiło się do mnie zaraz na początku okupacji niemieckiej, tak gdzieś pod koniec lata.

Wtedy już moja trzecia ciocia, ta, co była krawcową i mieszkała po drugiej stronie ulicy, miała Izę. Nie wiem skąd ją wytrzasnęła, dokładnie nikt nie wie do dziś. Mówiła, że przywiozła ze wsi, gdzie po jej urodzeniu pozostawiła

Romuald KROMPLEWSKI

CO PAMIĘTAM

Ponadto ważne jest, że w owym czasie benzyna miała bardzo przyjemny zapach, chyba nie była etylizowana.

Czasem zaczepialiśmy się za saniami, ale kończyło się to najczęściej oberwaniem od woźnicy batem.

Tu wypada wspomnieć, że wśród tych wszystkich swawoli, doskonale smakowała pajda chleba z masłem, po którą od czasu do czasu wpadałem do mamy.

Tu, o dziwo, pamięć ma znowu sięga daleko wstecz, choć wydawało mi się przedtem, że nic już nie wiem. Pamiętam, jak jeszcze przed wojną jadę z mamą pociągiem siedząc na stoliku przy oknie i jak za oknem przesuwały się rzędy żywopłotów. Znam nawet trasę – to nasza częsta droga z Baranowicz przez Lidę do Wilna. Zawsze czekałem na jakąś stację, gdzie mama mówiła: „O, stąd jest najbliżej do Nowogródka, ale tam kolei nie ma”. Pamiętam jak dalej jechaliśmy motorowym wagonem do Podbrodzia, do mojej babci, a tam drewniany domek przy sosnach, rzeczkę w miasteczku i piaszczystą skarpe.

To jeszcze przed wojną tata zabrał mnie motorówką – tak nazywano wtedy drezynę, taki jakby samochodzik na szynach. Jechał na kontrolę i pewnie zaczynał już przysposabiać mnie do kolejarskiego zawodu. Minęliśmy Stołpce i dojechaliśmy do samej sowieckiej granicy. Może wskutek zasłyszanych opowiadań, a może tak istotnie było, ale teren za granicą wydał mi się straszny

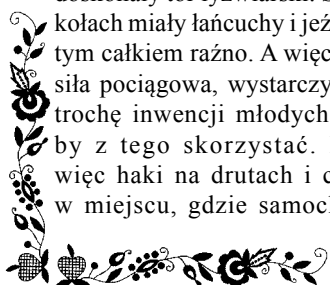
na czasowe wychowanie. Inne ciocie protestowały, twierdząc, że ją adoptowała.

Gdy ją przywiozła, ta miała 5-6 lat, była młodsza ode mnie ze dwa lata, bardzo mała i raczej mówiła po białorusku niż po polsku. Miała jasne włosy, zasmarkany nos, no i też ten koklusz.

Nie było ratunku, wyglądało, że wyciągniemy kopyta, szczególnie ta mała. Rada lekarza i ludzi była zgodna: trzeba zmienić klimat. Dobrze powiedzieć, ale jak to zrobić? Okupacja! Mimo to tatuś wystarał się nam i naszym mamom o zezwolenie na wyjazd do Prużan. To małe miasteczko 150 km na zachód od Baranowicz. Był tam na plebanii mój kuzyn, a syn cioci Wery. Wsadzono nas w jakiś pusty towarowy transport i tak trafiliśmy na ową plebanię.

Ksiądz Kazik, zwany ongiś przeze mnie Kuku, zastosował system zimnego chowu, a więc bieganie boso wszędzie i przy każdej pogodzie, bo – jak powiadał – albo się zahartują albo będzie po nich. To, że po 45 latach o tym piszę jest dowodem, że kuracja nie zaszkodziła. Zresztą było lato, w pobliżu rzeczka i piękny ogród.

Pamiętam jeszcze dwie rzeczy z Prużan. Pierwsza, że była tam książka z wierszami, z których jeden wydał mi się szczególnie nieprzyzwoity. Była w nim strofka „gdy jak wir ma pępek...” No jak można używać takich brzydkich słów – myślałem. Drugie zdarzenie, to biegnący wzdłuż rzeczki człowiek,

*Romuald Kromplewski u fotografa
w Baranowiczach w 1938
lub 1939 roku*

a za nim ścigający go na rowerach żandarmi. Gdy uciekinier wpadł pędem w zagajnik, ścigający wśród drzew pospadali z rowerów i tak udało mu się uciec.

Koklusz minął i chociaż Iza dostała w zamian biegunkę to trzeba było myśleć o powrocie do domu. W Prużanach nie było stacji. Dowieziono nas do niej bryczką (chyba z 10 km), ale żaden pociąg nie chciał nas zabrać. Jechały bez zatrzymania się, same transporty wojskowe na front. Dzień czy później sytuacja powtórzyła się. Co robić? Tu trzeba wspomnieć, że w międzyczasie zrobiono granicę, która Prużany włączała do tak zwanej Generalnej Guberni. Nasze mamy zdecydowały się na jedyne, co było możliwe - wracać pieszo.

Tak więc któregoś z kolejnych dni wyruszyliśmy znowu. Na plecach węzełki z żywnością, a przed nami brukowany trakt, prosty jak strzelił. Po obu stronach bezkresne bagna ze stogami siana. Po dwudziestu kilometrach szlaban graniczny; pokazaliśmy dokumenty, podniesiono go i dalej marsz. Droga prawie pusta, bo i któż by nią jeździł w ten czas. My dzieci szliśmy od słupka do słupka i tam czekaliśmy na porcję chleba, potem znowu do słupka po nową porcję. Gorzej miała ciocia, bo Iza, mniejsza ode mnie i chora, często nie miała siły iść i wtedy ją niosła.

Nasza wędrówka trwała pięć dni, po około 20 km dziennie. Drugiego dnia musieliśmy przebyć kilkadziesiąt kilometrów puszczy. W jej środku, po lewej stronie drogi, stała chata i stodoła. Przed chatą kilku brodatych mężczyzn popijało gorzałkę. Z oczu źle im patrzyło. Mama określiła ich mianem „starowierzy”. Zmęczeni chcieliśmy przenocować. Powiedzieli: „A dokumenty jeść? Dobrze. Nu, tak możecie spać w gumnie na sianie”. Wtedy stara kobieta, która im usługiwała, poradziła szeptem na stronie, byśmy stąd uciekali jak najdalej, bo w nocy nas zamordują. Tak więc wymknęliśmy się i szliśmy dalej, ciągle lasem, aż do nocy. Przez te 30 km spotkaliśmy na drodze tylko jedną kobietę, pewnie Żydówkę. Szła w przeciwną stronę. Dopiero uszła parę kilometrów, a pytała czy jeszcze daleko do końca lasu. Co się z nią stało? Czy noc spędziła w lesie, czy u tych zbójów?

Nocowaliśmy różnie, to na sianie, to u dobrych ludzi w chacie, którzy nas trochę podwieźli furą i dali jeść. W dniu ostatnim, już za Słonimem, zabrała nas jakaś ciężarówka i dowiozła pod nasze miasto. Tymczasem zaniepokojony tatuś już się wybierał po nas i gdybyśmy się spóźnili, choć dzień, wyjechałby do Prużan.

Wszystkie święta pamiętam szczególnie, i to nie ze względu na to, co one oznaczały, ale dlatego, że były bardzo uroczyste obchodzone przez całą rodzinę.

Przed wojną na Wielkanoc stół uginął się od szynki i babek, a jego krawędzie były pięknie przystrojone widłakiem. Zielone Świątki były istotnie zielone. Dom wokół ozdabiały brzoźki, a nie brakowało ich także w pokojach. Boże Narodzenie błyszczało wspaniałe przybraną choinką, zawsze wysoką pod sufit. Z przejęciem wypatrywaliśmy pierwszej gwiazdki, która pozwalała na rozpoczęcie Wigilii i potem na wyciąganie spod drzewa prezentów.

Czas wojny zmienił coś niecoś, ale nie to, co było najistotniejsze. Na Wielkanoc stół był skromniejszy, ale nie brakło na nim widłaków i babek. Na Zielone Świątki nie było już brzoźek, ale nie brakło umajonych świeżym listowiem gałązek i tej szczególnej atmosfery, która nie wiadomo, na czym polega i co określa, ale którą czuło się wokół w powietrzu. W dzień Wigilii tak samo radowałem się ubieraniem choinki, która zawsze sięgała sufitu i była nie mniej strojna niż przedtem, wszak zabawki, bombki i łańcuszki były te same. Prezenty od św. Mikołaja, choć skromniejsze, cieszyły jeszcze bardziej. Cóż za radość sprawiły mi znalezione pod

choinką świeczki! A wydawało się już, że nie ma nadziei, by płonęły one na drzewku.

Świąteczny stół gromadził nas wszystkich. Siedzieli przy nim tatuś i mama, babcia Urszula, ciocie Stasia i Szura, a także ciocia Wera, a później również Iza. Gdy było to spotkanie przy choince, a więc w wigilię, święta Bożego Narodzenia, Nowy Rok lub Trzech Króli, kończyło się ono niezmiennie śpiewaniem kolęd, w czasie którego braliśmy się za ręce i maszerowali wokół choinki.

Były jeszcze jedne święta, które utrwaliły się w mej pamięci. To tysiące świeczek płonących niezmiennie na polskich cmentarzach w listopadowy wieczór. W Baranowiczach cmentarz był daleko na południe od miasta i droga powrotna stamtąd wydaje mi się do dziś długa, zimna i smutna.

Obchodziliśmy też wszystkich imieniny, choć nieco mniej uroczyste. A inne święta? W 1938 r. byłem na defiladzie, która co roku przed wojną odbywała się 11 listopada. Muszę się jednak przyznać, że pamiętam tylko tę ulicę, główną ulicę Szeptyckiego, a defilady nie.

Ale ad rem. Wróćmy z przedwrześniowej parady do rzeczywistości. Choć na stołach świątecznych nie brakowało wiele, to dzień powszedni stawał się coraz trudniejszy. Ja tego nie odczuwałem, to prawda, ale wiem, że rodzice tak. Tatuś pracował nadal na kolei, ale oczywiście był już tylko zwyczajnym pracownikiem w biurze. Pensję miał pewnie głodową, a i pieniądze niewiele były warte, trudno się z tego było utrzymać przy życiu. Mama po latach mówiła, że zarabiał tylko na opłacenie mieszkania. Gdy pracował w terenie, czasem zabierał mnie ze sobą – na niwelację bocznicy, gdzie zaglądałem czasem w lunetę, czy do parowozowni zwanej tu ‘depo’, gdzie raz łąziłem wśród jakiegoś transportu wojskowego makaroniarzy (Włochów).

Chleb trzeba było zdobywać dodatkowo, tak więc mama chodziła na rynek sprzedawać z domu co tylko się dało, coś szyła, haftowała chusteczki, a nawet zabraliśmy się wszyscy za produkcję kwiatów. Czasem zabierała mnie ze sobą na rynek. Wtedy to właśnie w mglistym poranku zobaczyłem jak pod rynek podjechała ciężarówka i okrążając go, na każdym ze słupów zawieszała człowieka z napisem „partyzant”. Mama kazała mi szybko wracać do domu, bym nie oglądał ich wywieszonych języków.

Dokończenie na str. 26–27

Początek na str. 20

RATOWALIŚMY się również własną „produkcją” żywności. Pisałem już o sadzeniu kartofli, ale hodowaliśmy też czasem kury, a niemal zawsze świnkę. Mieszkała ona od niemowlęstwa aż po wiek dojrzały w chlewiku na zapleczu komórek gospodarczych. Tam chodziliśmy ukradkiem wieczorami z lampką naftową, karmić ją. Także ubój odbywał się nocą, bo wszystko to było niedozwolone. „Prawo” nakazywało zgłosić hodowlę władzom, a mięso oddać Szwabom. Rodzice najbardziej obawiali się momentu osmalania wieprzka słomą, bo wtedy zapach rozchodził się na całą okolicę i łatwo było wywahać przestępstwo. Ja zaś potwornie lękałem się odciętej świńskiej głowy, co mi zostało nawet wtedy, gdy byłem już nastolatkiem... bo to jest naprawdę straszne! Czasem mieliśmy też kozę.

Obie ciotce pracowały początkowo w wytwórni serów, a potem w elewatorze zbożowym. Miałem okazję zwiedzić ten spichlerz; jak na owe czasy był duży i nowoczesny. Trzecia ciocia była krawcową, jak już pisałem.

By zakończyć temat pracy i jedzenia, wspomnę jeszcze, że byłem raz za mamę, która wtedy chorowała, na przymusowej pracy przy odśnieżaniu ulic. Może to nieważne, ale jednak to pierwsza, choć jednodniowa, praca w moim życiu. Może się upomnieć o zaliczeniu do emerytury, co? Oczywiście w dewizach!

Jeszcze jedno, co przypomniało mi się, a ma związek zarówno z pracą jak i podróżą, to wyprawa do lasu po drewno na opał. Wyprawa nie była daleka, chyba kilka kilometrów, ale ciekawa dlatego, że zdarzyła się tam chociaż jaka taka przygoda. Jak ja pragnąłem przygód! Pojechaliśmy starą ciężarówką, w części napędzaną gazoliną. Przy szoferce był taki piecyk, do którego wrzucało się drewno, a to paląc się wspomagało gazami silnik. Drewno zbieraliśmy przy torze w stumetrowym pasie wyciętego lasu. (O tych pasach już pisałem). Gdy wóz był już pełny, a zapadał zmrok, samochód ani rusz nie chciał jechać z nałożonym nań ciężarem. Tylko stękał i zgrzytał ze starości, zaś jego piecyk rozpałił się do czerwoności i świecił jak piec hutniczy. Nie wiem jak, ale w końcu, już w nocy, po godzinie policyjnej, krok za krokiem i z duszą na ramieniu, dojechaliśmy do domu. A już niemal zostaliśmy zaliczeni w poczet partyzantów!

Teraz trochę o innych drobiazgach i rozrywkach. W mieszkaniach nie było łazienek. Chodziliśmy więc często z tatą do łaźni miejskiej. Ta była wielka i pełna golasów. Tatuś włożył na najwyższą półkę sauny i tam okładał się brzoźowym wienikiem. Było tam tak gorąco, że nigdy nie dałem rady wytrzymać nawet na półkach dolnych, pluskałem się więc na dużej sali ogólnej. Każdy z nas miał przenośną wanienkę, do której nabierało się wody i można z nią było wyprawiać, co się chciało, np. wylewać na podłogę. Tyle o myciu, a teraz od kąpielii przejdźmy do radia i kinematografii.

staliśmy gapiąc się głupio, i o dziwo, dość obojętnie, jakby to była rzecz zupełnie normalna.

Wtedy nadszedł czas kopania schronów. Kto żyw i miał kawał ogrodu, kopał zygzakowaty dół, ściany i sufit wykładał podkładami i przysypywał ziemią. Z obu stron były schody. Wszyscy mieszkańcy naszego domu też wykopali taki schron, całkiem przyzwoity i przestronny, wewnątrz z ławeczkami po obu stronach.

Czy zabrano się do tego spontanicznie, czy było jakieś zarządzenie, nie wiem. W każdym razie okazało się to konieczne. Baranowicze stanowiło wszak ważny

Romuald KROMPLEWSKI

CO PAMIĘTAM

W kinie byłem jeszcze przed wojną. Z wszystkiego, co pamiętam to to, że było tam ciemno i śmiertelnie nudno. W czas okupacji byliśmy raz u jakichś znajomych, którzy mieli mały projektor. Tam oglądałem – już z większym zainteresowaniem – jakieś bajki i inne prawdziwe filmy.

W czasie wojny radia były zabierane, a słuchanie go było zagrożone wysokimi karami (to znaczy śmiercią, obozem koncentracyjnym lub czymś podobnym). Raz właśnie tata przyniósł takie radio, bo wszyscy spragnieni byliśmy wiadomości o tym, co dzieje się na froncie, więc tam i ówdzie radio się uchowało. Obłożyliśmy je poduszkami, by głos nie doszedł do uszu sąsiadów, i tak słuchaliśmy w ukryciu.

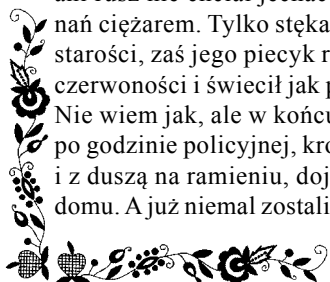
Nie trzeba było jednak słuchać radia, by wyczuć, co się dzieje na frontach. W pierwszym okresie Niemcy chodzili dumni i butni. Na front jechały transporty za transportem i kolumna samochodów za kolumną. Niebo było czyste i spokojne. Potem coraz częściej widywało się pociągi z rannymi, które wiozły niedobitków z frontowej jatką na zachód. Na niebie od czasu do czasu pokazywał się samolot zwiadowczy i krążył wysoko, ledwie widoczny.

Gdy już nadlatywały myśliwce, zaczęły się widowiskowe podniebne korowody, w których jeden starał się złapać ogon drugiego i poczęstować go serią ze swego działka. Czasem któryś z nich spadał nagle, pozostawiając za sobą smugę dymu, a my

punkt strategiczny: duży węzeł kolejowy, lotnisko, radiostacja...

Wkrótce potem rozpoczęły się nocne naloty sowieckich bombowców. Noc w noc. Gdy tylko się ściemniło, szliśmy wszyscy do schronu i zajmowaliśmy solidarnie, niezależnie od „rasy i poglądów”, dwie drewniane ławeczki. Było nas tam kilkanaście osób, które opatulone w koce, oczekiwały, pilnie wsłuchując się w odgłosy a zewnątrz, na rzeczywiście wspólny los. Chyba nie muszę wspominać, że wszystkie światła były pogaszone, a całe miasto pogrążone w egipskich ciemnościach. Po godzinie, może dwóch, dawał się słyszeć ciężki, charakterystyczny warkot ówczesnych bombowców. Nadlatywały od wschodu całą gromadą. Wtedy zapalały rozmieszczone wokół miasta reflektory i biły w niebo wspaniałymi warkoczami światła, starając się złapać w swą pajęczynę któryś z samolotów. Czasem się to udawało, wówczas leciały doń z różnych stron koraliki pocisków artylerii przeciwlotniczej. Tymczasem samolot srebrzył się w krzyżujących smugach światła i czynił wszystkie możliwe zwroty i uniki by się wydostać z tarapatów. Inne bombowce zrzucały świece (mówiliśmy na nie) fanary, które opadając wolno, pewnie na spadochronach, rozjaśniały wszystko do tego stopnia, że można by szukać zgubionej igły.

To wspaniałe widowisko – rzecz oczywista – można było oglądać tylko sporadycznie i krótko, zanim samoloty

zbliżyły się do naszej dzielnicy i rozpoczęły zrzucanie to, co przywiozły nam w podarunku. Wtedy wystawienie głowy ze schronu byłoby zbyt niebezpieczne. Bez tego jednak wiedzieliśmy o wszystkim, co dzieje się na zewnątrz. Od strony wejść wpadał blady blask płonącego fosforu, a w uszy bił świdrujący dźwięk pikującego samolotu. Rozmowy ucichały, wszyscy wstrzymywali oddech: trafi, czy nie trafi? Po chwili samolot wzbijał się w powietrze, a my wsłuchiwalismy się w świst spadającej bomby. Był coraz bliżej. Wybuch. Do schronu wpadał podmuch powietrza i zasypywał pyłem oczy. Dopiero wtedy z ulgą wybuchalismy śmiechem: „Nie trafił! Żyjemy!”

Tak było rzeczywiście tylko dwa razy, to jest, gdy bomba spadła bardzo blisko: raz do sąsiedniego sadu i drugi raz za sąsiednim domem. Gdy bomby padały dalej, to słyszeliśmy tylko pikowanie samolotów i wybuchy.

Zwykle rano chodziliśmy oglądać skutki nocnych poczynañ. Trzeba przyznać, że leje po tych bombach, które padły w naszym pobliżu, były imponujące: miały około 5 m średnicy i kilka metrów głębokości.

Nie potrafię powiedzieć czy, ani ile osób zginęło, oraz czy strącono choć jeden samolot. Zginął jedynie mój kuzyn, drugi syn cioci Wery (brat Kazika- księdza), który mieszkał w Terespolu nad Bugiem i przez ciekawość wyrwał ze schronu. Odłamek bomby trafił go w głowę.

Skutki bombardowań w Baranowiczach były, co najmniej dziwne i dość dla mnie niezrozumiałe. Mimo doskonałego oświetlenia i ogromnej przestrzeni zajmowanej przez węzeł kolejowy, wszystkie bomby spadały wyłącznie na dzielnicę mieszkaniową i w pobliże szpitala. Dlaczego? Czyżby aż taka była nieudolność sowieckich lotników, czy było to zamierzone? Przecież naloty trwały kilka tygodni!

Potem wszystko ucichło, ale była to cisza przed burzą – zbliżał się front.

Przed trzecim w tej wojnie frontem, jak zwykle, schroniliśmy się w jakiejś wiejskiej stodole, kilka kilometrów na zachód od miasta. Również i teraz nie przypominam sobie, by w naszym pobliżu toczyły się jakieś większe boje. Ot, kilka strzałów i tyle. To, co napawało grozą, to ogromny pióropusz dymu widniejący na wschodnim horyzoncie w przeciągu kilku dni. Płonęło całe miasto.

Pamiętam, że długo stałem w życiu i zastanawiałem się czy właśnie Neron rozkoszował się podobnym widokiem? Chyba tak – odpowiadałem sam sobie –

*Pamiątka mojej pierwszej komunii
św. Baranowicze 1940 lub 1941 r.*

tyle, że może był nieco bliżej. No i poza tym ja nie umiem śpiewać – stwierdzałem z zalem – fatalnie!

Gdy wróciliśmy tam po ucieczce Niemców, zastaliśmy swąd i zgliszcza. Ten swoisty zapach pogorzelisk czuło się w powietrzu przez kilka miesięcy, a i dziś go doskonale pamiętam, jakbym czuł w nozdrzach.

Także nasz dom był już tylko kupą popiołu. Wycofujący się hitlerowcy – jak nam wyjaśniali świadkowie – biegali z gorejącymi pochodniami i podpalali co drugi dom, oblewając go benzyną. A że domy były prawie wszystkie drewniane, za zniszczeniem miasta większych kłopotów nie mieli.

Pod szynami kolejowymi co parę metrów leżała kostka dynamitu, było też pełno lontów. Zabawek więc nie brakowało.

Zamieszkaliśmy w jednym z murowanych domów, który się ostał tuż przy stacji. W tym samym, w którym już mieszkaliśmy na początku wojny. Bardzo szybko jednak NKWD znowu nas stamtąd przegnało. Wtedy przeprowadziliśmy się do wynajętego pokoiku na ulicy równoległej do Szosowej, w niedużym domku na rogu ulic. Była to już nasza ostatnia przeprowadzka na tych ziemiach. Tu mama bardzo długo i ciężko chorowała na wietrzną ospę i w ogóle z tego okresu jakoś już nic miłego nie mogę sobie przypomnieć.

KIBICE – TO NARÓD ZGRANY

Z okazji finału rozgrywki o Puchar Rosji w piłce nożnej do Kaspijsku pojechało z pół tysiąca kibiców. Kibicować swoim wyruszyli dorośli i dziatwa, mężczyźni i kobiety. Konwój z dziewięciu autokarów pilotowany był przez wozy policyjne, które zmieniano w poszczególnych regionach. Postoje zdarzały się często – z tego powodu, że kibice piją dużo piwa nie tylko podczas meczu, lecz również przed nim. Urządzano zaś postoje wszędzie, lecz nie w tych miejscach, gdzie były toalety. Wysypywalismy się z autokarów i oglądając się rozpraszały. Ukochana drużyna była dla wszystkich ta sama, lecz wychowanie posiadaliśmy odmienne. Dla niektórych wystarczyło odstąpić jakieś kilkanaście metrów i się odwrócić lub przykucnąć. Inni zaś podążali w dal aż zamieniali się w punkciki. Kolejni szukali jakiegoś budynku, żeby odosobnić się jak najpewniej.

Zdenerwowani kierowcy ściągali tłum do wozów za pomocą wstrętnych dźwięków z klaksonów.

Nad ranem postój wypadł obok dużej budowy. W przyszłości miał z tego powstać kompleks handlowy czy gastronomiczny, lecz obecnie stanowił idealną wprost toaletę. Póki jest ciemno i ma się gdzie schować, postanowiłem skorzystać z solidnego ukrycia. Tak naprawdę w dzień podobna okazja mogłaby się nie nadarzyć. Szybciutko wskoczyłem do jakiegoś pomieszczenia i zaszyłem się w samym kącie. Wkrótce do tegoż pokoju ostrożnie wkroczyła dama z papierosem. Odwróciła się twarzą w kierunku drzwi, włożyła papierosa do ust i kucnęła oświetlając mnie, przepraszam, bladym tyłkiem. Oceniała z grubsza sytuację i trochę cofnęła się. Wyciągnęła szyję i patrząc w stronę otworu i poczęła dreptać w moim kierunku. Kobiety na ogół nie potrafią zaparkować. Tak samo i tamta – cofa się, lecz nie rozgląda. I ma się rozumieć, że pali. Brakowało jej jedynie komórki w ręku. Spodziewając się kraksy grzecznie tak gadam:

– Tu się nie pali.

Dama wpadła w osłupienie i wydała tak przeraźliwy lament, że część narodu biegiem podążyła do autokarów, inna zaś, trzeźwiejsza, połapała się, że ktoś woła ratunku. Kibice – to naród zgrany. Po kilku sekundach nasza toaleta została wypełniona przez śmiałków. Każdy z nich trzymał w ręku zamiast latarki – komórkę. Przy jaskrawym świetle mieliśmy z dziewczyną wyprostowywać się i doprowadzać siebie do porządku na oczach kilkunastu świadków.

Nie wiadomo dlaczego, lecz wszystkich ogarnęła nadmierna wesołość. Dobrze się stało, że jechaliśmy różnymi autokarami. I nigdy już jej nie spotkałem.

Anatol STRAŻNIKIEWICZ

- 980 lat** – Zmarł „śmiercią przedwczesną” król Polski Mieszko II Lambert (11.05.1034 r.).
- 820 lat** – W Krakowie zmarł Kazimierz II Sprawiedliwy (5.05.1194 r.).
- 650 lat** – Ogłoszenie przez Kazimierza Wielkiego aktu fundacyjnego Akademii Krakowskiej (12.05.1364 r.).
- 610 lat** – Na mocy pokoju w Raciążu między Polską, Litwą i Zakonem Krzyżackim Litwa powtórnie rzekła się Żmudzi (22.05.1404 r.).
- 580 lat** – Śmierć Władysława Jagiełły w Gródku Jagiellońskim pod Lwowem (1.06.1434 r.).
- 445 lat** – Uchwalenie przez sejm lubelski unii polsko-litewskiej – Rzeczypospolitej Obojga Narodów (28.06.1569 r.).
- 440 lat** – Potajemna ucieczka króla Henryka Walezego z Polski do Francji (18.06.1574 r.).
- 435 lat** – Kolegium Jezuickie w Wilnie przekształcono w Uniwersytet (1.05.1579 r.).
- 405 lat** – Król Zygmunt III Waza opuścił Kraków, udając się na Litwę. Po powrocie osiadł na stałe w Warszawie, która stała się siedzibą królewską (25.05.1609 r.).
- 340 lat** – Wybór Jana Sobieskiego na króla (19.05.1674 r.).
- 310 lat** – Konfederacja sandomierska zadeklarowała walkę w obronie Augusta II i całości Rzeczypospolitej (20.05.1704 r.).
- 280 lat** – Po czterech miesiącach oblężenia wojskom rosyjskim poddał się Gdańsk – ostatni bastion króla Stanisława Leszczyńskiego na ziemi polskiej (29.05.1734 r.).
- 250 lat** – W Warszawie obradował sejm konwokacyjny, który powołał Komisję Skarbową i Wojskową i wprowadził zasadę podejmowania uchwał w sprawach skarbowych większością głosów (7.05.–23.06.1764 r.).
- 220 lat** – Zwycięska bitwa Kościuszki pod Racławicami (4.04.1794 r.).
- 220 lat** – Insurekcja warszawska. Lud warszawski pod wodzą Jana Kilińskiego i Józefa Sierakowskiego pokonał garnizon rosyjski i zmusił go do opuszczenia stolicy (17–18.04.1794 r.).
- 220 lat** – Powołanie Rady Zastępczej Tymczasowej, prowizorycznego rządu powstańczego w Warszawie (19.04.1794 r.).
- 220 lat** – Wybuch powstania w Wilnie pod dowództwem Jakuba Jasińskiego (22.04.1794 r.).
- 220 lat** – Tadeusz Kościuszko ogłosił Uniwersał Połaniecki, który stał się podstawą pierwszej reformy położenia chłopów pańszczyźnianych w Rzeczypospolitej (7.05.1794 r.).
- 220 lat** – Ukonstytuowała się Rada Najwyższa Narodowa, cywilna władza powstania (28.05.1794 r.).
- 205 lat** – Wojska austriackie wkroczyły do Księstwa Warszawskiego (14.04.1809 r.).
- 205 lat** – Bitwa pod Raszynem (19.04.1809 r.).
- 195 lat** – Założenie w Warszawie Wolnomularstwa Narodowego, tajnej organizacji Patriotycznej (3.05.1819 r.).
- 185 lat** – W Poznaniu hrabia Edward Raczyński założył bibliotekę publiczną (5.05.1829 r.).
- 185 lat** – Koronacja cara Mikołaja I na króla Królestwa Polskiego (25.05.1829 r.).
- 180 lat** – W Bernie powstała formalnie organizacja polskich karbonariuszy Młoda Polska (12.05.1834 r.).
- 165 lat** – Zmarł Juliusz Słowacki, wielki poeta i dramaturg (3.04.1849 r.).
- 150 lat** – Nowe prawo carskie zakazywało Polakom na tzw. Ziemiach Zabrzanych piastowania wyższych stanowisk oraz pracy wśród ludu (22.05.1864 r.).
- 145 lat** – Zakończył się trzyletni proces usuwania języka polskiego ze szkół i wprowadzenia języka rosyjskiego w urzędach Królestwa Polskiego, przemianowanego na *Przywislinskij Kraj* (1.05.1869 r.).
- 145 lat** – Franciszek Józef I wydał rozporządzenie o wprowadzeniu języka polskiego jako obowiązującego w administracji i sądownictwie w Galicji (4.06.1869 r.).
- 140 lat** – Z okazji stuletniej rocznicy insurekcji kościuszkowskiej w Warszawie odbyła się manifestacja patriotyczna. W Krakowie rocznicę powstania społeczeństwo uczciło uczestnicząc w uroczystościach religijnych i pochodzie przez miasto (17.04.1874 r.).
- 130 lat** – Urodził się Bronisław Malinowski, wybitny etnolog i antropolog (7.04.1884 r.).
- 115 lat** – Urodziła się Ewa Szelburg-Zarembina, poetka i prozaik (10.04.1899 r.).
- 115 lat** – W Limie zmarł Ernest Malinowski, inżynier lądowy i wodny, który kierował budową najwyższej na świecie położonej Centralnej Kolei Transandyjskiej (25.04.1899 r.).
- 110 lat** – Urodził się Jan Izidor Sztaudynger, poeta, satyryk, autor sztuk dla teatrów kukiełkowych, tłumacz (28.04.1904 r.).
- 110 lat** – Urodził się Michał Choromański, prozaik, autor sztuk scenicznych (22.06.1904 r.).
- 105 lat** – Zmarła wybitna polska aktorka Helena Modrzejewska (8.04.1909 r.).
- 100 lat** – Zmarł Józef Chełmoński, wybitny malarz pejzażysta (6.04.1914 r.).
- 100 lat** – Urodził się Bohdan Arct, pilot, prozaik, popularyzator (27.05.1914 r.).
- 95 lat** – Z Odessy do kraju po długiej tułaczce przybyła IV Dywizja generała Lucjana Żeligowskiego, utworzona na Kubaniu (06.1919 r.).
- 95 lat** – Roman Dmowski i Ignacy Paderewski podpisali ze strony polskiej Traktat Wersalski (28.06.1919 r.).
- 90 lat** – Utworzenie Mennicy Państwowej (1.04.1924 r.).
- 80 lat** – Na mocy dekretu prezydenta Ignacego Mościckiego w Berezie Kartuskiej utworzono obóz izolacyjny dla „osób zagrażających bezpieczeństwu i porządkowi publicznemu” (17.06.1934 r.).
- 75 lat** – W Londynie zawarto polsko-brytyjskie porozumienie o pomocy w przypadku zagrożenia niepodległości któregoś z umawiających się państw (6.04.1939 r.).
- 75 lat** – Hitler podpisał plan napaści na Polskę (11.04.1939 r.).
- 75 lat** – Zmarł Aleksander Brückner, znakomity filolog i historyk kultury polskiej (24.05.1939 r.).
- 75 lat** – Urodził się Ireneusz Iredyński, poeta, prozaik, autor sztuk scenicznych (4.06.1939 r.).
- 70 lat** – Zdobycie Monte-Cassino przez Drugi Korpus Polski (18.05.1944 r.).
- 50 lat** – Zmarł generał Michał Tokarzewski-Karaszewicz, organizator Służby Zwycięstwu Polsce w 1939 roku (22.05.1964 r.).
- 45 lat** – W katastrofie lotniczej pod Zawoją zginęło 53 osoby, w tym językoznawca Zenon Klemensiewicz (2.04.1969 r.).
- 45 lat** – Na morza wypłynął transatlantyk „Stefan Batory”, który zastąpił wycofanego dwa lata przed tym „Batorego” (11.04.1969 r.).
- 45 lat** – Leonid Teliga zakończył samotny rejs dookoła świata na jachcie „Opty” (29.04.1969 r.).
- 45 lat** – Zmarł Jerzy Zawiejski, prozaik, autor sztuk scenicznych, eseista (18.06.1969 r.).
- 35 lat** – Rozpoczęła się pierwsza pielgrzymka do Polski papieża Jana Pawła II (2.06.1979 r.).
- 25 lat** – W Magdalence podpisano Porozumienie Okrągłego Stołu (5.04.1989 r.).
- 25 lat** – Zarejestrowano NSZZ „Solidarność” (17.04.1989 r.).
- 15 lat** – Najdłuższa pielgrzymka Jana Pawła II do Ojczyzny (5–17.06.1999 r.).

Kto grosza nie szanuje, ten złotego nie wart.

Кто не бережёт копейки, сам рубля не стоит.

Daj Boże w dobry czas mówić, a w zły milczeć.

Время разбрасывать камни, и время собирать их.

Małe dzieci – mały kłopot, duże dzieci – duży kłopot.

С малыми детками горе, а с большими – вдвое.

Przyjdzie czas, przyjdzie rada.

Время – лучший советчик.

Inna rzecz obiecać, inna dotrzymać.

Обещанного три года ждут.

Przyjaźń przyjaźnią, a interes interesem.

Дружба дружбой, а табачок врозь.

Gdy bieda wchodzi drzwiami, miłość oknem wylatuje.

С деньгами мил, без денег постыл.

Dobre drzewo dobry owoc daje.

Каков поп, таков и приход.

Strach skrzydel dodaje.

Пуганый зверь далеко бежит.

Musztarda po obiedzie.

Дорога ложка к обеду.

Kto pana kocha, ten i psa jego głaszcze.

Пригел меня, так корми и коня.

Dwie sroki za ogon trudno utrzymać.

За двумя зайцами погонишься, ни одного не поймаешь.

Rzeczpospolita Polska
Ministerstwo
Spraw Zagranicznych

*Druk pisma jest finansowany przez
Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”
ze środków otrzymanych od Ministerstwa Spraw
Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej
w ramach konkursu „Współpraca z Polonią
i Polakami za Granicą w 2014 r.”*

**WIADOMOŚCI
POLSKIE**
Nr 2 (42) 2014 r.

Redaguje kolegium
Redaktor naczelny
Aleksander SIELICKI

Pismo Polaków z Południa Rosji
Adres redakcji: 350040, m. Krasnodar, ul. Stawropolskaja, 149.
KubGU. FISMO. Pok. 253. Tel.: +7-918-217-90-77,
E-mail: poloniakubania@mail.ru Nakład 999 egz.

**ПОЛЬСКИЕ
ВЕДОМОСТИ**
№ 2 (42) 2014 г.

Редактирует коллегия
Главный редактор
Александр СЕЛИЦКИЙ

Издание поляков Юга России
Адрес редакции: 350040, г. Краснодар, ул. Ставропольская, 149.
КубГУ. ФИСМО. Комн. 253. Тел.: +7-918-217-90-77,
E-mail: poloniakubania@mail.ru Тираж 999 экз.

WIERZYKI ALEKSANDRA BOGOLUBOWA

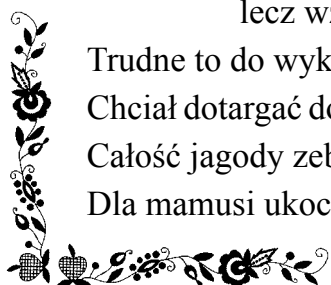

NIEDŹWIADEK

Miś rozsądny i pogodny
Niegdyś w lasiek po jagody
Ruszył całkiem samodzielnie –
Lecz bez koszy był zupełnie!
Tam bez liku jest czernicy
I borówki, pijanicy!
Obok są maliny chaszczce.
Lecz połowę dzisiaj zwłaszcza
Miał nie zjeść,

lecz wziąć ze sobą.

Trudne to do wykonania:
Chciał dotargać do mieszkania
Całość jagody zebranej –
Dla mamusi ukochanej!

МЕДВЕЖОНОК

Рассудительный и важный,
Он по ягоды однажды
В лес отправился один –
И не взял с собой корзин!
Сколько ягоды брусники,
Голубики и черники!
Рядом – ягода малина.
Но себе – лишь половина!
Вот нелёгкая задача:
Ягодки забрать с собой
И как редкую удачу
Принести их все домой –
Всё для мамы дорогой!

PSZCZÓŁKA

Z przyjemności pszczołka brzęczy
Gdy na kwiatek sobie leci!
Kwiaty z tego ucieszone –
Przecież miód jest na osłodę.
Dla dorosłych i dzieciaków –
Bierze miód przez całe lato.

ПЧЁЛКА

Пчёлка радостно жужжит –
На цветок она летит!
Все цветы ей очень рады –
Мёд она даёт в услуду
Людям – маленьким и взрослым.
Пчёлка мёд всё лето носит.

ЗУБРЁНОК

Когда вырасту, то стану я могучей
Всех зверей в огромной нашей пуще.
Я сейчас пока ещё зубрёнок —
В стаде зубров ласковый ребёнок.
Если я хочу развеять грусть,
К шее маминой я ласково прижмусь,
Нежно так её потреблю.
Вот как, мама, я тебя люблю!

БЕЛЬЧОНОК

Бусинками глаз
В глубине дупла,
Ты далёк от нас
Посреди тепла.
Скоро путь по веткам
Смамой рыжей вскачь
Станешь взрослой белкой,
И тогда не плачь!

WIEWIÓRECZKA

Przez paciorki oczu
W dziuplanej głębi,
Daleka od nas jesteś
Otulona ciepłem.
Niezadługo po gałęziach
Skacząc z rudą mamą
Już dorosłą wiewióreczką
Obyś nie płakała!

ŻUBBRZĄTKO

Jak dorosnę – będę potężniejszy
Spośród zwierząt wielkiej naszej puszczy.
Póki zaś żubrzątkiem jestem jeszcze –
W stadzie żubrów dobrotliwe ciele.
Jeśli mi się chce rozproszyć zasmucenie,
To przytulam się do mojej mamy tkliwie
I najczulej wnet przytykam do jej szyi.
W taki sposób, mamó, kocham ciebie!

ZILUSTROWAŁA NADZIEJA MAŁACHOWA

OBRAZY Z X KONKURSU ARTYSTYCZNEGO „ROSJA – POLSKA”